

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON**

**Ministarstvo za obrazovanje,
nauku, kulturu i sport
PEDAGOŠKI ZAVOD ZENICA**

**Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina
ZENICA-DOBOJ CANTON**

**Ministry of Education,
Science, Culture & Sport
PEDAGOGICAL INSTITUTE ZENICA**

Analiza

*realizacije konsultativne nastave primjenom informaciono-komunikacijskih tehnologija
u osnovnim i srednjim školama Zeničko-dobojskog kantona*

Zenica, august 2020. godine

Sadržaj

Uvod.....	3
1. OPIS PROBLEMA.....	5
2. REZULTATI ANALIZE PRIKUPLJENIH PODATAKA.....	6
2.1. Materijalno-tehnički uvjeti za izvođenje konsultativne nastave.....	6
2.2. Modeli i načini organizacije i realizacije konsultativne nastave.....	9
2.3. Didaktičko-metodičke odrednice konsultativne nastave.....	15
2.4. Poteškoće u realizaciji konsultativne nastave – izjašnjenje ispitanika.....	20
2.5. Pozitivne karakteristike i izazovi konsultativne nastave – izjašnjenje ispitanika.....	25
3. ZAKLJUČCI.....	32
4. PREPORUKE.....	35
5. LITERATURA.....	36
6. PRILOZI.....	37

Uvod

Zeničko-dobojski kanton je, kao i ostali dijelovi Bosne i Hercegovine, zbog opasnosti širenja bolesti izazvane corona virusom (COVID-19), 12.3.2020. godine obustavio realizaciju nastavnog procesa u školskim objektima. Aktima Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport škole su obavezane da, u skladu sa svojim mogućnostima, organiziraju nastavni proces tako da realiziraju konsultativnu nastavu uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija (u daljem tekstu: konsultativna nastava).

Proces realizacije konsultativne nastave u školama, završetak školske 2019/2020. godine, odnosno početak školske 2020/2021. godine koordinira Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport uz stručnu podršku Pedagoškog zavoda. Donošenje odluka Ministarstva vezanih za realizaciju konsultativne nastave uslijedilo je nakon odluka Kriznog štaba za sprečavanje širenja bolesti izazvane novim corona virusom (COVID-19) Zeničko-dobojskog kantona i konsultiranja sindikata. Ministarstvo je donijelo sljedeće provedbene akte u svrhu koordinacije i ujednačavanja postupanja škola u provođenju konsultativne nastave:

1. Odluku o obaveznom obustavljanju nastavnog procesa i pohađanja Programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja radi preventivnog djelovanja, suzbijanja i širenja corona virusa (COVID-19), broj: 10-38-9841-4-03/20 od 11.3.2020. godine;
2. Uputstvo o organizaciji konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona radi preventivnog djelovanja, suzbijanja, širenja corona virusa (COVID-19) u školskoj 2019/2020. godini, broj: 10-34-4124/20 od 12.3.2020. godine;
3. Uputstvo o načinu praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učenika u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona, broj: 10-34-4124-3/20 od 7.4.2020. godine;
4. Uputstvo o načinu polaganja mature i završnog ispita u srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona, broj: 10-34-4124-4/20 od 13.4.2020. godine;
5. Instrukciju o upisu djece u prvi razred osnovne škole za školsku 2020/2021. godinu, broj: 10-34-4124-6/20 od 8.5.2020. godine;
6. Uputstvo o načinu izvođenja zaključnih ocjena i okončanju nastavne godine uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona, broj: 10-34-4124-7/20 od 11.5.2020. godine;
7. Uputstvo o načinu izdavanja javnih isprava, opservaciji djece upisane u prve razrede osnovnih škola, organizovanju prijemnih ispita u paralelnim osnovnim školama, upisu u prve razrede srednjih škola, organizaciji prijemnih ispita u srednjim vjerskim i muzičkim školama, te organizaciji maturalnih proslava u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona, broj: 10-34-4124-9/20 od 2.6.2020. godine.

Neočekivana dužina trajanja realizacije nastave u novonastaloj situaciji, činjenica da se školska 2019/2020. godina završava konsultativnom nastavom, kao i prognoze stručnjaka iz oblasti zdravstva da bi moglo doći do novog vala pandemije na jesen zbog čega bi se i u narednoj školskoj 2020/2021. godini moralo pribjeći sličnom modelu realizacije nastave, nametnuli su potrebu sagledavanja izazova s kojima su se nosili sudionici odgojno-obrazovnog procesa (učenici, nastavnici, roditelji, pedagozi, direktori). Namjera je da se stečena iskustva iskoriste da se unaprijede oblici saradnje i podrške te doprinese kvalitetnijem obrazovanju djece i mladih i u vanrednim okolnostima (npr. stanje prirodne nesreće).

Sagledavanje složenosti izazova s kojima se suočavaju učenici, škole, roditelji i cijelo društvo u procesu odgoja i obrazovanja u ovakvim okolnostima nemoguće je bez teorijskog osvrtu koji objašnjava oblike učenja i poučavanja u situacijama kada su nastavnici i učenici fizički odvojeni, odnosno kada se organizira tzv. „dopisna nastava“ ili „nastava na daljinu“.¹

¹ O temeljnim didaktičkim klasifikacijama i vrstama nastave vidjeti više Poljak (1990) i Vilotijević (2001).

„Dopisna nastava“ ili „nastava na daljinu“ je oblik nastave u kojem se učenici putem tzv. nastavnih pisama upoznaju s programom odgoja i obrazovanja, izvorima znanja (literaturom), načinom učenja, načinom rješavanja zadataka, programom i načinima vrednovanja učeničkih postignuća. Svoje individualne obaveze prema školi učenici, također, obavljaju putem pisma. Nastava na daljinu se objašnjava kao vrsta nastave u kojoj se odnos između nastavnika i učenika odvija posredstvom pisanih materijala, radija, televizije, audio ili video snimaka i sl. Kada bi učenici savladali određeni dio nastavnih sadržaja uspostavljala bi se i neposredna veza između nastavnika i učenika, tj. održavale bi se i povremene *konsultacije* – tzv. „*nastavni punkt za konsultacije i provjeru znanja*“, što bi odgovaralo današnjim online platformama i aplikacijama. Nove tehnologije su eksponencijalno povećale način i brzinu komuniciranja u svim segmentima društva pa tako i u procesu poučavanja i učenja. Upotreba računara i interneta umnogome je unaprijedila ovaj vid nastave koji se danas u literaturi opisuje terminima kao što su: „učenje na daljinu“, „online nastava“, „online učenje“, „e-učenje“ i sl. U suštini se radi o obliku nastave/učenja u kojem nastavnik i učenici pomoću informaciono-komunikacijskih tehnologija (IKT-a²) realiziraju proces učenja i poučavanja, iako su fizički odvojeni. Taj način omogućava nastavnicima i učenicima „neposredan“ audio-vizualni kontakt u tzv. „online učionici“. Nastavnici putem IKT-a razmjenjuju informacije s učenicima, objašnjavaju sadržaje i istovremeno razgovaraju s većim brojem učenika te realiziraju proces učenja i poučavanja iako nisu u neposrednom fizičkom kontaktu s njima. Kod nastave koja se izvodi online („online učenje“, „e-učenje“), učenici mogu biti zajedno s nastavnikom u učionici dok realiziraju digitalne nastavne jedinice.

U namjeri da se pronađu optimalna rješenja za vanredne uvjete rada zbog pandemije corona virusa (COVID 19), Ministarstvo se opredijelilo za alternativni oblik učenja i poučavanja pod nazivom „konsultativna nastava uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija“, koju, između ostalog, karakteriše sljedeće: nastavnik i učenici komuniciraju uz pomoć IKT-a u „online učionici“ (npr: koriste različite platforme), instrukcije učenicima za rad daju se putem različitih aplikacija (npr: Viber, Messenger, e-mail...), učenici se upućuju na korištenje/razmjenu audio ili video digitalnih medijskih fajlova (nastavnih sadržaja) dostupnih na internetu, nastavnici putem interneta preuzimaju i vrednuju učeničke radove (npr. online kvizovi, testovi, skenirani pisani radovi, praktični radovi se fotografiraju i sl.). Ukoliko učenici uopšte nisu dostupni online, škole im dostavljaju printane materijale. Bitno je naglasiti da je ovo vid nastave/učenja u kojoj su nastavnik i učenici fizički odvojeni, odnosno komuniciraju putem interneta, te uspjeh i kvalitet konsultativne nastave mnogo ovisi od odgovornosti njenih učesnika, posebno u samodisciplini i sposobnosti samoregulacionog učenja učenika³.

Imajući u vidu rečeno i upoređujući s praksama škola u realizaciji konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija, može se kazati da je i u ovoj situaciji pokazano da je teorija bila putokaz, ali da su škole, suočavajući se s izazovima, kombinirale segmente postojećih načina izvođenja nastave kako bi iznašle optimalna rješenja za uvjete u kojima se radilo.

U ovoj analizi nastojalo se prikupiti iskustva učenika, nastavnika, roditelja, direktora i pedagoga o procesu poučavanja i učenja koji se realizirao izvan školske učionice (tzv. „škola bez učionice“, „škola u kući“). Činjenica da učenici nemaju fizički kontakt sa školskim drugarima i nastavnicima više mjeseci, što samo po sebi predstavlja veliki izazov za postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva, dovelo je do potrebe izrade uporedne analize kako bi se dale preporuke za realizaciju ovakvog i sličnih vidova obrazovanja u situacijama kada se oni nameću kao jedino ili svrsishodno rješenje.

² To je zbirni pojam koji podrazumijeva: nove tehnologije namijenjene komuniciranju, učenju, stjecanju znanja, dobivanju i razmjeni informacija, igri i razonodi. Obuhvata informacijsku, telekomunikacijsku i mrežnu tehnologiju (Čelebić i Randulić, 2011.)

³ Samoregulirano učenje podrazumijeva proces koji ovisi od najmanje tri faktora: znanja učenika, motivacije za učenjem i samodiscipline ili volje učenika. Učenici koji imaju sposobnost samoregulacije (samodiscipline) pri učenju znaju kako da se zaštite od ometanja (kada ih neko prekida) ili znaju da se snadu ako se osjećaju pospano, lijeno ili anksiozno. (Woolfolk et al, 2014). Samoregulirano učenje zahtijeva kontinuiran pedagoški „napor“ roditelja i nastavnika kako bi se razvila svijest o značaju učenja kod učenika, jer sposobnost samoreguliranog učenja kod učenika ne postoji „sama od sebe“.

1. OPIS PROBLEMA

Pandemija corona virusa (COVID 19) dovela je do obustavljanja redovnog nastavnog procesa i uspostavljanja alternativnog oblika učenja i poučavanja zasnovanog na elektronskom komuniciranju – konsultativna nastava. Iskustva onih koji su učestvovali u organizaciji i realizaciji konsultativne nastave su relevantna za sagledavanje najbitnijih segmenata ovakvog načina učenja i poučavanja, te za izradu analize organizacije i realizacije konsultativne nastave u osnovnim i srednjim školama Zeničko-dobojskog kantona. Definiran je problem istraživanja realizacije konsultativne nastave s naglaskom na: materijalno-tehničku uvjetovanost, modele i načine organizacije i realizacije, didaktičko-metodičke odrednice, te poteškoće, dobre strane i izazove u organizaciji i realizaciji konsultativne nastave.

Nastojeći da se sveobuhvatno istraži navedeni problem u svrhu podizanja nivoa spoznaje o istom, u svrhu unapređenja konsultativne nastave i primjene u budućnosti, korištene su *metoda teorijske analize i empirijsko-neeksperimentalna istraživačka metoda (Survey istraživačka metoda)*.

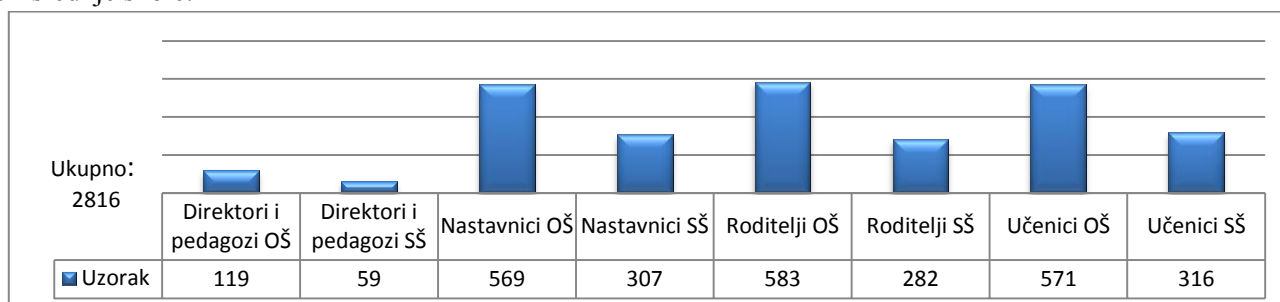
Radi sagledavanja organizacije i realizacije konsultativne nastave, metodom teorijske analize izvršen je uvid u:

- Izmjene i dopune godišnjih programa rada (u nastavku GPR⁴) koje su tokom realizacije konsultativne nastave sve osnovne i srednje škole dostavile Ministarstvu i Pedagoškom zavodu u maju 2020. godine;
- Izvještaj o realizaciji konsultativne nastave sačinjen na bazi izvještaja iz osnovnih i srednjih škola iz aprila 2020. godine;
- Izvještaj o brojnom stanju IKT opreme u školama i broju učenika koji ne prate konsultativnu nastavu sačinjen na bazi podataka iz GPR-a i izvještaja škola iz aprila 2020. godine.

Za potrebe provođenja empirijsko-neeksperimentalnog istraživanja (Survey istraživačka metoda) izrađena su četiri upitnika⁵:

- Upitnik za direktore i pedagoge osnovnih i srednjih škola;
- Upitnik za nastavnike osnovnih i srednjih škola;
- Upitnik za roditelje/staratelje učenika osnovnih i srednjih škola;
- Upitnik za učenike osnovnih i srednjih škola.

Predviđeno je anketiranje svih direktora/pedagoga, po deset ispitanika iz reda učenika, roditelja i nastavnika svih osnovnih i srednjih škola⁶. Anketiranje je provedeno putem aplikacije *Google Forms*, koja nudi online popunjavanje ankete, automatsko prikupljanje podataka, mogućnost identifikacije svakog upitnika u odnosu na naziv škole, identifikaciju na osnovu uloge koju dati ispitanik ima u odgojno-obrazovnom procesu, brojčanu ograničenost uzorka, kao i vremensku ograničenost popunjavanja upitnika (72 sata). Direktori su imali koordinirajuću ulogu u provođenju anketiranja. Istraživanjem su obuhvaćeni ispitanici iz 59⁷ osnovnih škola i 31 srednje škole.

Grafikon 1. Uzorak

⁴ Na osnovu zakona godišnji program rada škole je dokument koji sadrži cjelokupni plan i program rada škole za jednu školsku godinu. Sve izmjene podataka u GPR-u na koji je data saglasnost, a do kojih dođe u toku školske godine, dostavljaju se Ministarstvu i Pedagoškom zavodu.

⁵ Upitnici su sastavni dio Analize i nalaze se u dijelu Prilozi

⁶ U JU Škola za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju osoba s poteškoćama u psihofizičkom razvoju Zenica i JU Srednja škola za stručno obrazovanje i radno osposobljavanje Zenica nisu anketirani učenici i roditelji. Tokom interpretacije rezultata zasebno su analizirani rezultati navedenih škola.

⁷ U skladu sa Zakonom o prenošenju nadležnosti Zeničko-dobojskog kantona za djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja na općinu Žepče ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj 12/09) i Zakonom o prenošenju nadležnosti Zeničko-dobojskog kantona za djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja na općinu Usora ("Službene novine Zeničko-dobojskog kantona", broj 12/15), djelatnost obrazovanja u općini Žepče od školske 2009/2010. godine, odnosno u općini Usora od školske 2015/2016. godine, prešla je u nadležnost Općine, te škole iz ovih općina nisu obuhvaćene ovom analizom. Također, dvije privatne paralelne škole s kojima nije bilo moguće ostvariti kontakt nisu obuhvaćene ovom analizom.

U *Grafikonu 1.* je prikazan cijeli uzorak i vidljivo je da broj ispitanika uglavnom odgovara broju škola na nivou Kantona. Nakon uvida u popunjene ankete i provjere relevantnosti uzorka, konačan broj ispitanika koji je uzet u obradu je 2816. Važno je naglasiti da podaci dobijeni pomoću upitnika čine jedan segment ove analize, tj. dodatno propituju i objašnjavaju podatke dobijene metodom teorijske analize.

2. REZULTATI ANALIZE PRIKUPLJENIH PODATAKA

2.1. Materijalno-tehnički uvjeti za izvođenje konsultativne nastave

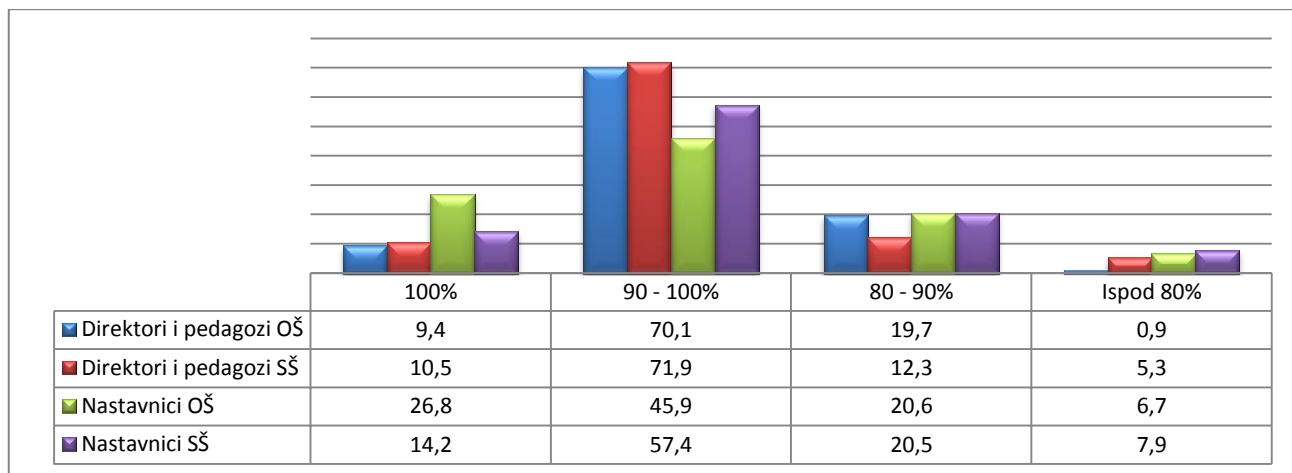
Uvjeti za funkcionalno organiziranje i realiziranje konsultativne nastave su opremljenost škola, nastavnika, učenika, roditelja IKT opremom i osiguran pristup internetu s jedne strane, kao i osposobljenost nastavnika i učenika za međusobno elektronsko komuniciranje, s druge strane. Dakle, posjedovanje IKT opreme, pristup internetu i vještine funkcionalnog korištenja online platformi/aplikacija nastavnika i učenika umnogome određuje kvalitet organizacije i realizacije konsultativne nastave.

Kako bi se utvrdilo da li raspoloživa IKT oprema u školama zadovoljava potrebe konsultativne nastave, izvršen je uvid u podatke koje su dostavile škole, kao i podatke iz godišnjih programa rada (GPR) škola na području Zeničko-dobojskog kantona. Sumirajući prikupljene podatke, utvrđeno je da osnovne i srednje škole raspolažu s ukupno 3528 računara/laptopa (3031 računar i 497 laptopa). U ovaj broj je uključena sva informatička oprema, tj. računari i laptopi u kabinetu informatike, računari i laptopi u nastavi van kabineta informatike, kao i ostala oprema (računari i laptopi u kancelarijama/kabinetima nastavnika i stručnih saradnika). Prema podacima iz GPR-a u školskoj 2019/20. godini ukupno je 29927 učenika osnovnih škola i 11257 učenika srednjih škola, dakle 41184 učenika i cca 4000 nastavnika na nivou Kantona.

Informacija o tome koliko su škole ustupale IKT opremu nastavnicima i učenicima/roditeljima dobijena je uvidom u upitnike koje su popunjavali direktori osnovnih i srednjih škola. Prema saznanjima direktora, od ukupnog broja IKT opreme s kojima škole raspolažu, samo oko 7% uređaja škole su ustupile nastavnicima ili učenicima/roditeljima za rad od kuće. Direktori su kao glavni razlog malog broja ustupljenih uređaja naveli nedostatak interesa nastavnika i učenika/roditelja za preuzimanjem opreme (centralna jedinica i monitor), te činjenicu da većina nastavnika i učenika/roditelja posjeduje vlastiti uređaj (npr: računar/laptop, tablet ili mobitel) koje su koristili u realizaciji konsultativne nastave. Bitno je istaći da su u proteklom periodu Ministarstvo, kao i pojedine škole aplicirali s više projekata prema različitim donatorima u svrhu osiguranja dodatne IKT opreme. Prema informacijama dobijenim iz škola do sredine aprila 2020. godine, društveno odgovorne firme i nevladine organizacije su s ciljem unapređenja dostupnosti i kvalitete konsultativne nastave, donirale 27 računara, 33 laptopa, 50 tableta i 4 mobilna telefona učenicima/roditeljima.

Analizirajući organizaciju i realizaciju konsultativne nastave u prvim sedmicama, prema informacijama prikupljenim iz škola, 561 učenik nije učestvovao u realizaciji konsultativne nastave. Za određen broj tih učenika škole su uputile zahtjev BH Telecomu i tako osigurale pristup internetu, ali i dalje je bilo učenika s kojima nije bio, u početku, ostvaren online kontakt. Za takve učenike škole su pronalazile alternativne načine komunikacije (npr: dostavljanje printanih materijala učenicima, postavljanje nastavnih materijala na oglasne ploče, telefonski pozivi i sl.).

Istraživanjem konsultativne nastave predviđeno je i prikupljanje ažuriranih podataka od direktora/pedagoga i nastavnika o uključenosti učenika u ovaj vid nastave. Rezultati su prikazani na sljedećem grafikonu.

Grafikon 2. Uključenost učenika u konsultativnu nastavu

Direktori/pedagozi i nastavnici su anketirani o procentualnoj uključenosti učenika u konsultativnu nastavu u okviru četiri nivoa: uključenost učenika ispod 80%, uključenost učenika od 80% do 90%, uključenost učenika od 90% do 100% i 100% uključenost učenika. Ispitanici su konstatirali da je od ukupnog broja učenika najviše onih koji učestvuju u konsultativnoj nastavi u procentu od 90 do 100%, tj. direktori/pedagozi osnovnih škola smatraju da je to 70,1% učenika, nastavnici osnovnih škola da je to 45,9% učenika, direktori/pedagozi srednjih škola da je to 71,9% učenika i nastavnici srednjih škola da je to 57,4% učenika. U *Grafikonu 2.*, također, možemo primijetiti i razlike u stavovima direktora/pedagoga i nastavnika o uključenosti učenika u konsultativnu nastavu, jer direktori/pedagozi smatraju da su učenici više uključeni, nego što to iskazuju nastavnici. Generalno posmatrano, oko 95% ispitanika smatra da se redovnost uključenosti učenika u realizaciju konsultativne nastave kreće od 80% do 100% uključenosti.

Prema stavovima direktora/pedagoga/socijalnog radnika škola koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju redovnost uključenosti učenika u konsultativnu nastavu kreće se od 80 do 100%, dok su nastavnici konstatovali da je oko 20% učenika imalo redovnost pohađanja nastave ispod 80%.

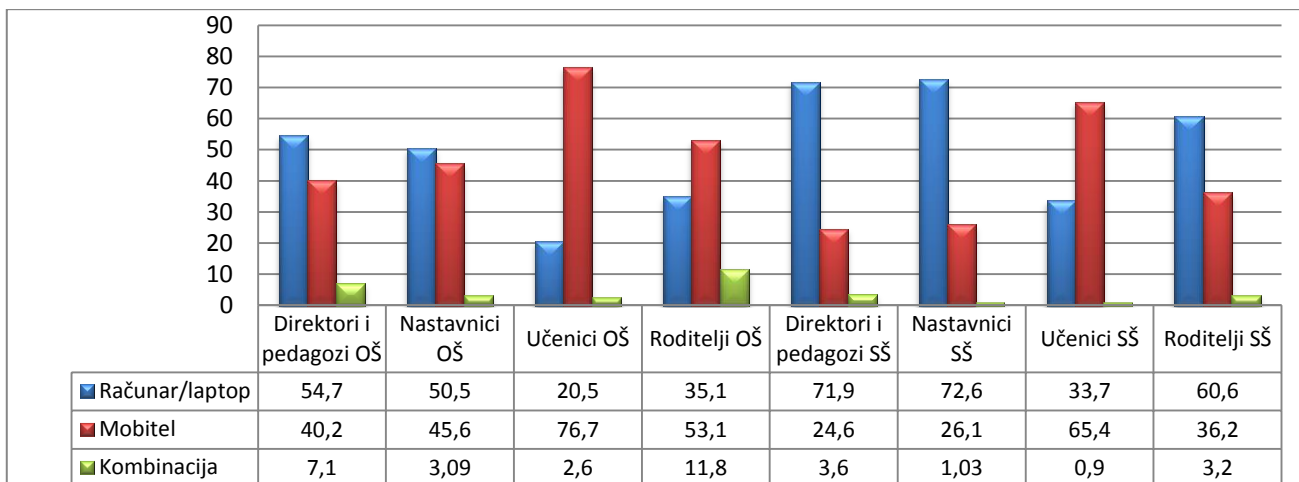
Pored navedenog, prema saznanjima direktora na nivou Kantona:

- 0,24% učenika nisu bili uključeni u konsultativnu nastavu i nisu imali IKT opremu;
- 0,27% učenika nisu bili uključeni u konsultativnu nastavu, iako su imali potrebnu opremu;
- 0,52% učenika su bili uključeni u realizaciju konsultativne nastave, ne putem IKT opreme već na način

da su im dostavljani printani nastavni materijal putem pošte, postavljani nastavni materijali na oglasne ploče škola i sl. (nisu imali potrebnu opremu).

Dakle, iz navedenih podataka uočljivo je da oko 0,50% učenika nije bilo uključeno u konsultativnu nastavu. Najčešće navođeni razlozi zbog kojih učenici nisu učestvovali u realizaciji konsultativne nastave su nezainteresiranost za nastavu, nemar i slaba motiviranost učenika te nedostatak vještina i znanja roditelja i učenika o korištenju IKT opreme. Učestalo su navođeni i nemogućnost razumijevanja nastavnih sadržaja bez neposrednog kontakta s nastavnikom, disfunkcionalnost porodice, nemogućnost praćenja konsultativne nastave jer su roditelji na poslu (naročito učenici mlađeg uzrasta), bolest roditelja ili učenika i sl.

S obzirom na tehničke mogućnosti koje pruža različita IKT oprema, traženo je od svih ispitanika da navedu uređaje koje su najčešće koristili u konsultativnoj nastavi.

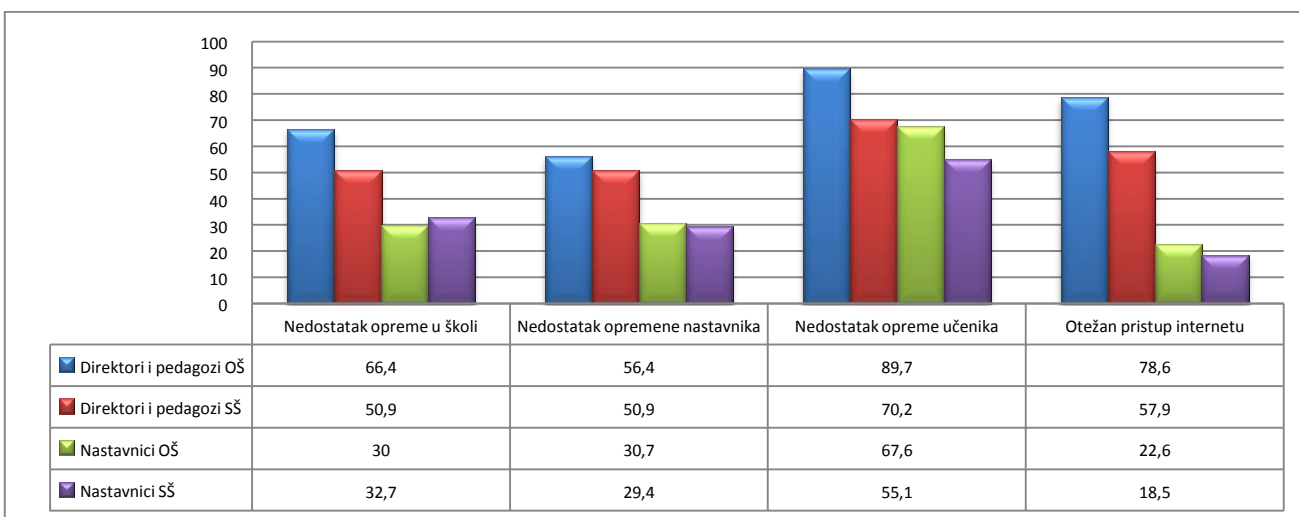

Grafikon 3. Upotreba digitalnih uređaja u konsultativnoj nastavi

U Grafikonu 3. vidljivo je da direktori/pedagozi osnovnih škola (54,7%), direktori/pedagozi srednjih škola (71,9%), nastavnici osnovnih škola (50,5%), nastavnici srednjih škola (72,6%) i roditelji učenika srednjih škola (60,6) smatraju da nastavnici i učenici najčešće realiziraju konsultativnu nastavu koristeći računar/laptop. Za razliku od njih, najveći procent učenika osnovnih škola (76,7%), roditelja učenika osnovnih škola (53,1) i učenika srednjih škola (65,4%) smatra da se konsultativna nastava realizirala preko mobitela. Zanimljivo je da direktori/pedagozi, nastavnici i roditelji učenika srednjih škola navode računar kao dominantan uređaj u realizaciji konsultativne nastave, a učenici kažu da je to mobilitel. Također, direktori/pedagozi i nastavnici osnovnih škola navode da je dominantan uređaj u realizaciji konsultativne nastave računar/laptop, dok je prema iskustvima učenika i roditelja osnovnih škola to mobilitel.

Prema saznanjima direktora/pedagoga i socijalnog radnika u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju za realizaciju konsultativne nastave najviše se koristio računar (75%) i mobilitel (25%), dok nastavnici iz tih škola navode da su nastavu najčešće realizirali koristeći mobilitel (75%) i računar (25%).

Istražujući probleme u realizaciji konsultativne nastave koji se odnose na opremljenost škola IKT-om u Grafikonu 4. su predstavljeni dominantni problemi koji utječu na funkcionalnost organizacije i realizacije konsultativne nastave.

Grafikon 4. Nedostatak IKT-a u realizaciji konsultativne nastave

Utvrđeno je da najveći procent direktora/pedagoga osnovnih škola (89,7%), direktora/pedagoga srednjih škola (70,2%), nastavnika osnovnih škola (67,6%) i nastavnika srednjih škola (55,1%) smatra da je nedostatak IKT-a kod učenika dominantan problem u organizaciji i realizaciji konsultativne nastave. Prema saznanjima direktora/pedagoga osnovnih škola (78,6%) i direktora/pedagoga srednjih škola (57,9%) kao sljedeći bitan problem izdvaja se otežan pristup internetu, dok nastavnici osnovnih škola (30,7%) smatraju da je to nedostatak

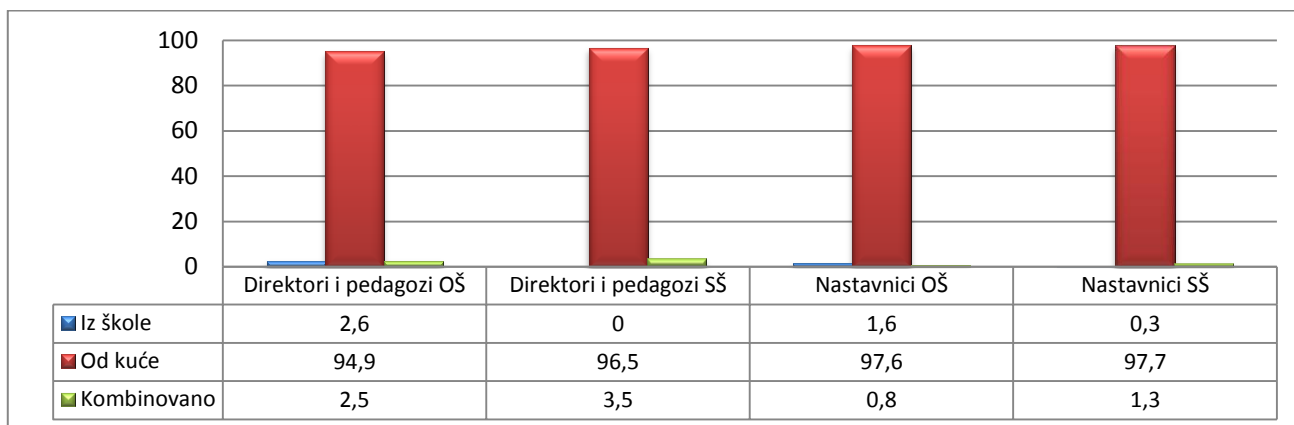
opreme kod nastavnika, a nastavnici srednjih škola (32,7%) da je to nedostatak opreme u školi. Interesantno je da su nastavnici u manjem procentu od direktora/pedagoga ukazali na probleme koji se odnose na nedostatak IKT opreme.

Prema saznanjima direktora/pedagoga, socijalnih radnika i nastavnika u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju najveći problemi s kojima su se suočili u organizaciji konsultativne nastave su: nedostatak tehničkih sredstava i opreme kod učenika i pristup internetu.

2.2. Modeli i načini organizacije i realizacije konsultativne nastave

Način organizacije i realizacije konsultativne nastave kontinuirano je bivao uslovljen preporukama Kriznog štaba Federacije Bosne i Hercegovine, koje su se odnosile na preventivno djelovanje, suzbijanje i širenje corona virusa (COVID-19). Ministarstvo je Uputstvom od 12.3.2020. godine, a koje se odnosi na organizaciju konsultativne nastave, definiralo da konsultativna nastava podrazumijeva različite oblike elektronskog komuniciranja između škole, nastavnika, učenika i roditelja. S obzirom na to da na nivou Kantona nije definirana jedinstvena online platforma, u praksi je to podrazumijevalo elektronsko komuniciranje putem različitih platformi/aplikacija/načina komunikacije, te rezultiralo različitim modelima i načinima organizacije i realizacije konsultativne nastave.

Imajući u vidu okolnosti u kojima se realizira konsultativna nastava, direktori/pedagozi i nastavnici su pitani da li se konsultativna nastava realizirala iz škole ili od kuće.

Grafikon 5. Realizacija konsultativne nastave – škola ili kuća

Prema odgovorima direktora/pedagoga osnovnih škola (94,9%), direktora/pedagoga srednjih škola (96,5%), nastavnika osnovnih škola (97,6%) i nastavnika srednjih škola (97,7%), konsultativna nastava realizirala se od kuće. S obzirom na to da je već utvrđeno da je mali procent nastavnika i roditelja/učenika izuzimao IKT opremu iz škole (oko 7%), bitno je naglasiti da su nastavnici i učenici konsultativnu nastavu realizirali, odnosno pratili uglavnom koristeći vlastitu IKT opremu.

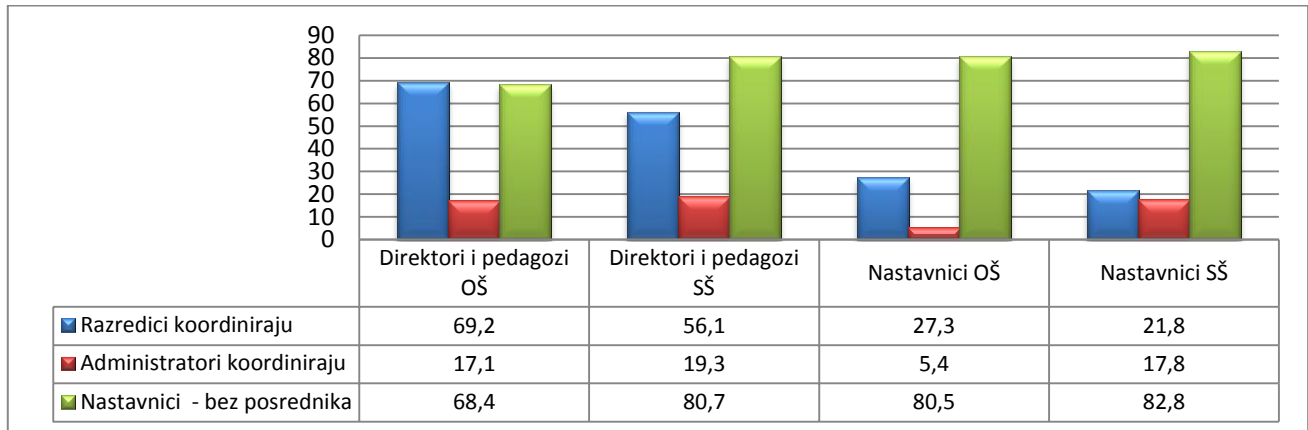
Istražujući da li je na nivou škole definirana primjena samo određenih platformi/aplikacija/načina komunikacije, anketirani su direktori/pedagozi. Većina njih (preko 70%) smatra da je nastavničko vijeće utvrdilo jedinstven način rada u skladu s Uputstvom Ministarstva od 12.3.2020. godine.

U cilju utvrđivanja dominantnih načina i modela organizacije i realizacije nastave, traženo je od direktora/pedagoga i nastavnika osnovnih i srednjih škola da potvrde ponuđene ili navedu neke druge modele organizacije i realizacije konsultativne nastave u njihovim školama. Uvidom u *Grafikon 6.* može se konstatirati da su se od ponuđena tri, u praksi dominantno koristila dva modela/načina organizacije i realizacije konsultativne nastave:

- nastavnici su realizirali konsultativnu nastavu i komunicirali s učenicima bez posrednika (formirali su vlastite virtualne/online grupe na nivou razreda/odjeljenja i koristili različite platforme/aplikacije/načine komuniciranja s učenicima/roditeljima);

- razrednici su formirali virtualne/online grupe i koordinirali razmjenu nastavnih sadržaja između nastavnika i učenika/ roditelja.

Treći model bio je primijenjen u pojedinim školama (oko 20%), a podrazumijevao je da administrator na nivou škole koordinira razmjenu nastavnih sadržaja između nastavnika i učenika.

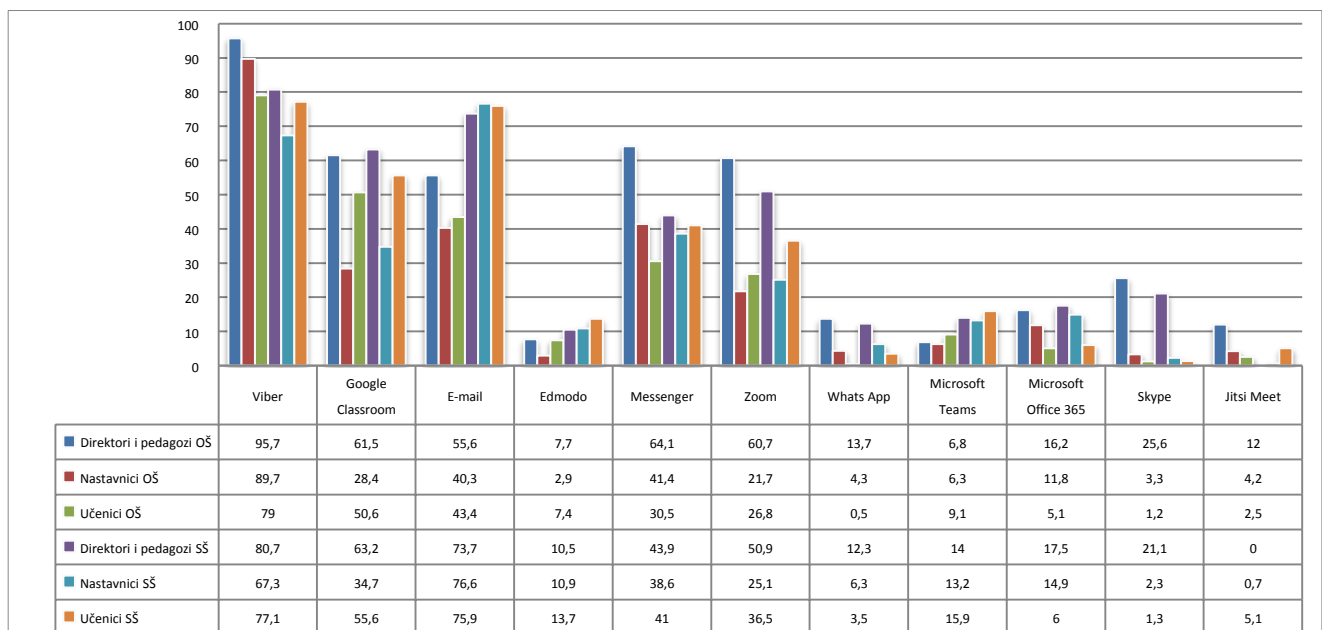
Grafikon 6. Načini i modeli organizacije i realizacije konsultativne nastave

Također, u *Grafikonu 6.* primjetno je da direktori/pedagozi osnovnih škola (69,2%) smatraju da je procentualno dominantan model u kojem je razrednik koordinator, dok direktori/pedagozi srednjih škola (80,7%), nastavnici osnovnih škola (80,5%) i nastavnici srednjih škola (82,8%) navode da je dominantan model onaj u kojem nastavnik bez posrednika realizira konsultativnu nastavu.

Prema saznanjima direktora/pedagoga/socijalnog radnika i nastavnika u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju, dominantni modeli organizacije konsultativne nastave bili su preko virtualnih grupa koje su formirali razrednici i putem neposredne komunikacije koju su ostvarili nastavnici s učenicima/roditeljima.

Bitno je naglasiti da se svi navedeni modeli i načini organizacije i realizacije konsultativne nastave međusobno ne isključuju, jer se u većini škola razmjena nastavnih sadržaja u početku realizacije konsultativne nastave odvijala preko posrednika (razrednika i učitelja), da bi postepeno nastavnici formirali vlastite grupe na nivou nastavnog predmeta i tako neposredno razmjenjivali nastavne sadržaje i komunicirali s učenicima.

Kao što je već navedeno, konsultativna nastava je organizirana i realizirana uz korištenje raspoloživih platformi/aplikacija/načina komunikacije.

Grafikon 7. Najčešće korištene platforme/aplikacije/načini komunikacije u školama

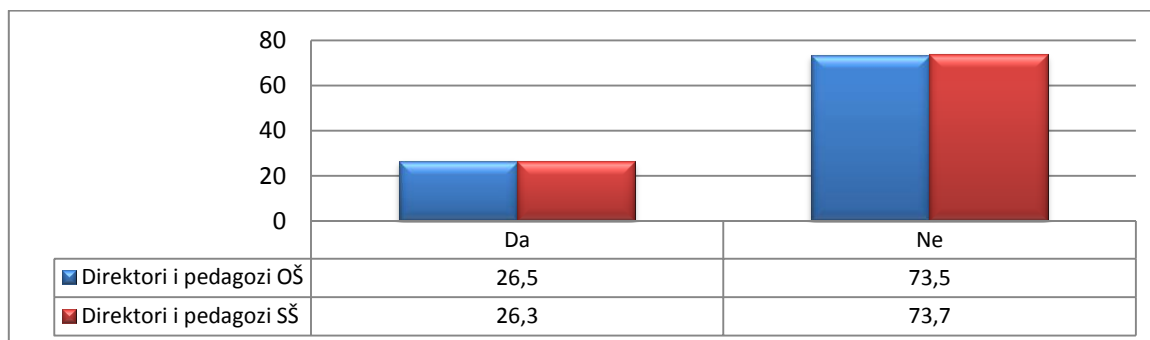
Iz *Grafikona 7.* može se uočiti da su dominantni modeli komunikacije tokom realizacije konsultativne nastave u osnovnim i srednjim školama Viber i e-mail. Prema odgovorima direktora/pedagoga osnovnih škola (97,5%), direktora/pedagoga srednjih škola (80,7%), nastavnika osnovnih škola (89,7%) i učenika osnovnih škola (79%), najčešće korištena aplikacija je Viber. Učenici srednjih škola su naveli da prilično ujednačeno koriste i Viber (77,1%) i e-mail (75,9%), dok su nastavnici srednjih škola konstatalirali da češće koriste e-mail (76,6%) u komunikaciji s učenicima nego Viber (67,3%). U približno jednakom procentu koriste se i sljedeće platforme/aplikacije: Google Classroom, Messenger i Zoom, dok su u znatno manjoj mjeri zastupljeni i to u procentu oko 10% aplikacije kao što su: Edmodo, Whats App, Microsoft Teams, Microsoft Office 365, Skype i Jitsi Meet... Koristeći navedene platforme/aplikacije, nastavnici su komunicirali online s učenicima, prezentirali učenicima nastavne sadržaje, prilagođavali nastavne sadržaje i u obliku nastavnih materijala (pitanja, tekstova, audio-video materijala, prezentacija, testova i sl.) dostavljali ih učenicima.

Prema saznanjima direktora/pedagoga/socijalnog radnika i nastavnika u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju za realizaciju konsultativne nastave najčešće su korištene sljedeće aplikacije/načini komunikacije: Viber, Messenger, e-mail i telefonski pozivi.

Na pitanje: „Konsultativna nastava se realizira prema rasporedu časova“, odgovori direktora/pedagoga osnovnih škola (90,6%), nastavnika osnovnih škola (85,7%), direktora/pedagoga srednjih škola (78,9%) i nastavnika srednjih škola (81,5%) u velikom procentu potvrđuju da se konsultativna nastava realizirala prema utvrđenom rasporedu. Roditelji i učenici, također, smatraju da se konsultativna nastava realizirala uz poštivanje rasporeda časova, ali u manjem procentu nego što je to mišljenje direktora/pedagoga i nastavnika.

Odgovarajući na pitanja o tome da li nastavnici s učenicima elektronski komuniciraju u unaprijed dogovorenim terminima, tj. da li nastavnici uvažavaju slobodno vrijeme učenika tokom realizacije konsultativne nastave, veći procent učenika osnovnih škola (oko 79%) i učenika srednjih škola (oko 73%) smatraju da nastavnici uvažavaju i uglavnom uvažavaju njihovo slobodno vrijeme tokom realizacije konsultativne nastave. Nije zanemarljiv procent od oko 21% učenika osnovnih škola i oko 27% učenika srednjih škola koji navode da nastavnici uglavnom ne uvažavaju ili uopće ne uvažavaju slobodno vrijeme učenika tokom realizacije konsultativne nastave.

Imajući u vidu da je za razliku od redovne nastave realizacija konsultativne nastave podrazumijevala potpuni prelazak na IKT, analizirani su načini organizacije i potrebe nastavnika za određenim oblicima stručnog usavršavanja.

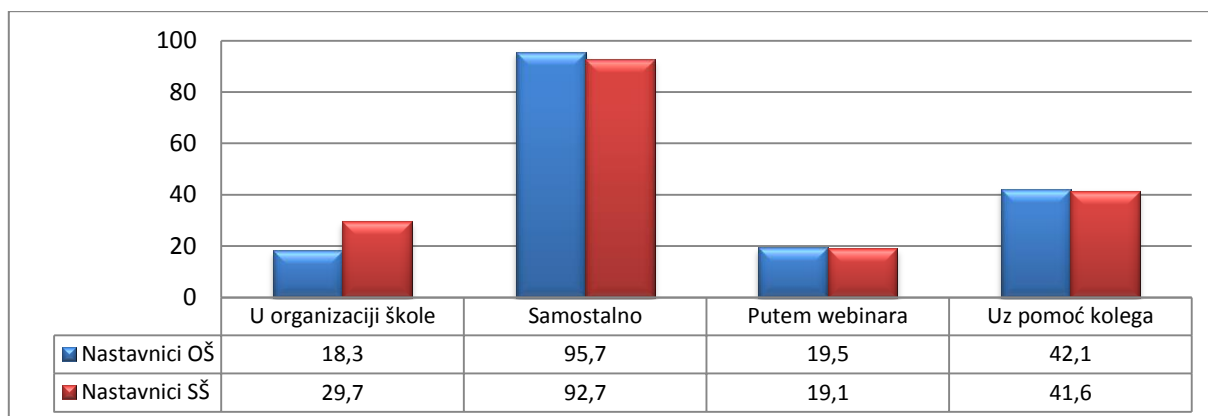

Grafikon 8. Organiziranje stručnog usavršavanja na nivou škole o korištenju IKT-a

Direktori/pedagozi (oko 74%) navode da se na nivou osnovnih i srednjih škola nije organiziralo stručno usavršavanje nastavnika za korištenje IKT-a potrebno za realizaciju konsultativne nastave, a oko 26% direktora/pedagoga se izjasnilo da su škole realizirale određene oblike ovog stručnog usavršavanja.

U školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju nije bilo organiziranog stručnog usavršavanja.

Pored direktora/pedagoga, ispitivani su i nastavnici o tome kako su se stručno usavršavali za korištenje IKT u konsultativnoj nastavi. U *Grafikonu 9.* su predstavljeni najčešći oblici takvog usavršavanja.

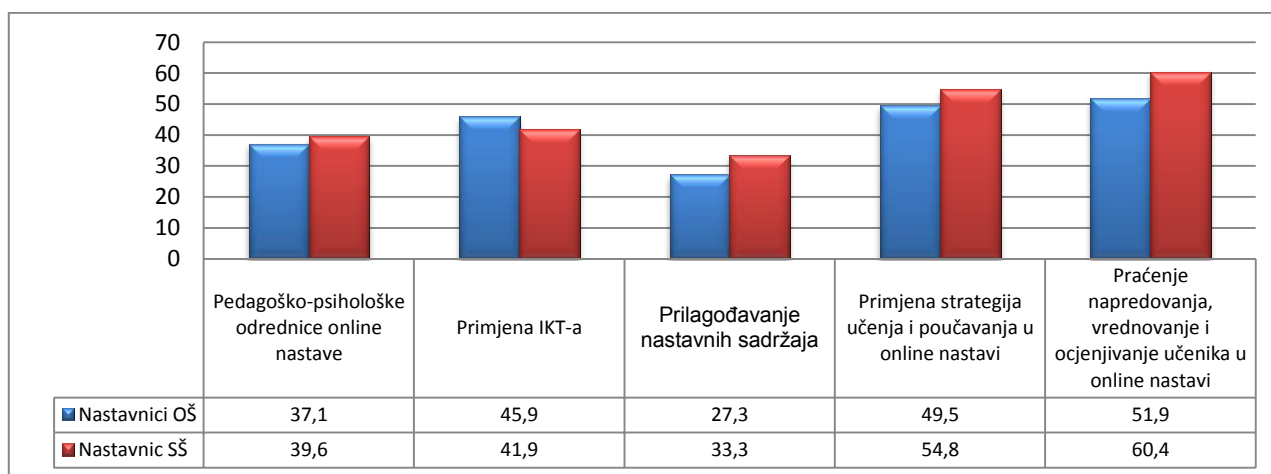

Grafikon 9. Stručno usavršavanje nastavnika o korištenju IKT-a za potrebe konsultativne nastave

Najveći procent nastavnika osnovnih škola (95,7%) i nastavnika srednjih škola (92,7%) izjasnio se da samostalno usvajaju znanja i vještine o korištenju IKT-a za potrebe konsultativne nastave. Zatim, oko 42% nastavnika navelo je da se usavršavaju uz pomoć kolega, oko 30% nastavnika srednjih škola i oko 18% nastavnika osnovnih škola to je radilo u organizaciji škole, dok je oko 19% nastavnika navelo da su koristeći različite webinarare stjecali znanja i vještine o korištenju IKT-a.

Nastavnici koji rade u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju dominantno su se samostalno usavršavali, a u manjem procentu i uz pomoć kolega.

Kako bi adekvatno odgovorili zahtjevima koje pred njih postavlja nastava, nastavnici se trebaju kontinuirano stručno usavršavati i biti spremni i sposobni za cjeloživotno učenje. U težnji da budu prepoznate njihove potrebe za stručnim usavršavanjem, u *Grafikonu 10.* predstavljena je procentualna zainteresiranost nastavnika za nekoliko ponuđenih tema.

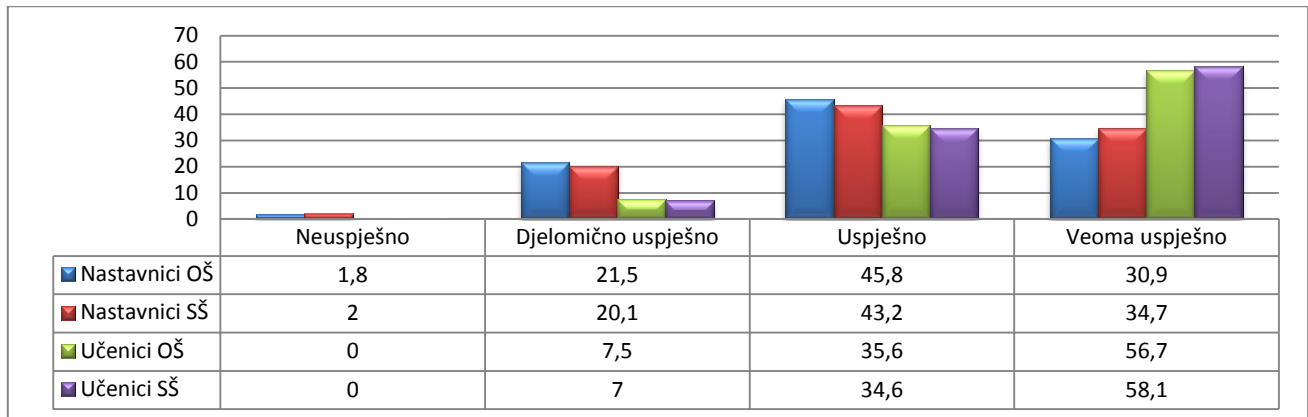
Grafikon 10. Zainteresiranost nastavnika za određene teme stručnog usavršavanja

Nastavnici su posebno zainteresirani za sljedeće teme:

- praćenje, napredovanje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika u online nastavi (nastavnici osnovnih škola 51,9%, nastavnici srednjih škola 60,4%);
- primjena strategija učenja i poučavanja u online nastavi (nastavnici osnovnih škola 49,5%, nastavnici srednjih škola 54,8%);
- primjena IKT-a u online nastavi (nastavnici osnovnih škola 45,9%, nastavnici srednjih škola 41,9%);
- pedagoško-psihološke odrednice online nastave (nastavnici osnovnih škola 37,1%, nastavnici srednjih škola 39,6%);
- prilagođavanje nastavnih sadržaja (nastavnici osnovnih škola 27,3%, nastavnici srednjih škola 33,3%);

Nastavnici škola koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju kao dominantne teme za koje su zainteresirani naveli su: razumijevanje pedagoško-psiholoških karakteristika učenika, primjena IKT-a i primjena strategija učenja i poučavanja u online nastavi.

Odgovori nastavnika i učenika o tome kako procjenjuju nivo vlastitih digitalnih kompetencija za korištenje IKT-a predstavljeni su u *Grafikonu 11*.

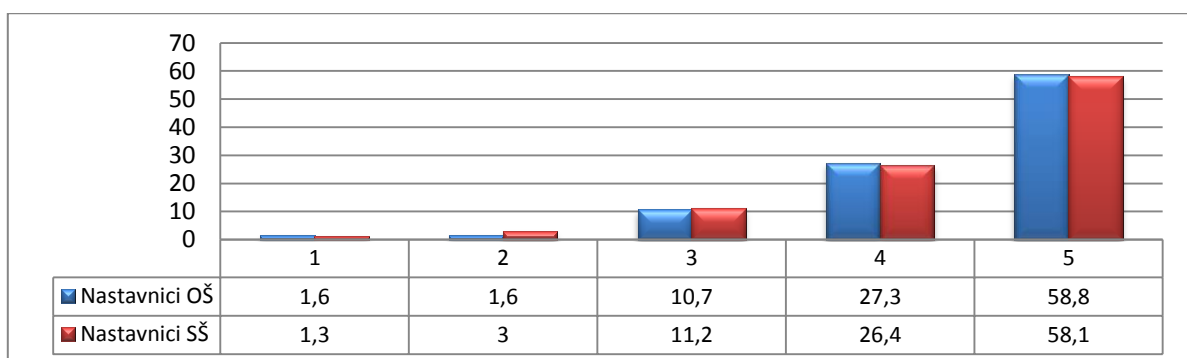
Grafikon 11. Nivo digitalnih kompetencija nastavnika i učenika

Vidljivo je da oko 57% učenika smatra da se veoma uspješno koriste aplikacijama/ platformama/načinima komunikacije potrebnim za konsultativnu nastavu, dok je kod nastavnika taj procent nešto iznad 30%. Ohrabruje podatak da niko od učenika vlastite digitalne kompetencije ne procjenjuje kao neuspješne, kao i da samo oko 2% nastavnika smatra da su neuspješni u primjeni digitalnih tehnologija.

Rezultati o tome da li su nastavnici tokom konsultativne nastave „prepušteni sami sebi”, odnosno koliko su saradivali na nivou aktiva, te dobijali stručnu pomoć i podršku od strane direktora, pomoćnika direktora i stručnih saradnika prezentiraju se u nastavku.

Nastavnici smatraju da su često (njih oko 38%) „prepušteni sami sebi” u realizaciji konsultativne nastave, oko 35% nastavnika smatra da se to dešava ponekad, dok oko 27% nastavnika smatra da je to rijedak slučaj.

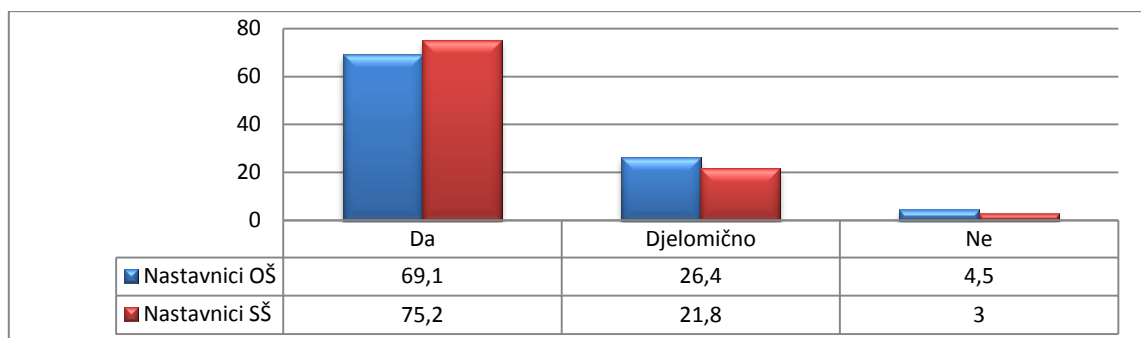
Stručni aktiv je stručni organ škole kojeg čine nastavnici jednog razreda (razredna nastava) ili nastavnici određenog/određenih nastavnih predmeta. Saradnja na nivou stručnog aktiva predstavlja važan faktor stručnog usavršavanja nastavnika (zajedničko planiranje, razmjena iskustva, analiza nastave itd.). Odgovori nastavnika o njihovoj saradnji na nivou stručnog aktiva predstavljeni su u *Grafikonu 12*.

Grafikon 12. Saradnja nastavnika na nivou stručnog aktiva

Oko 58% nastavnika smatra da ostvaruje izuzetno uspješnu saradnju s kolegama na nivou stručnih aktiva, dok je oko 27% njih mišljenja da je saradnja na nivou aktiva uspješna. Najmanje je onih koji smatraju da bi saradnja na nivou aktiva mogla biti i bolja (oko 15%).

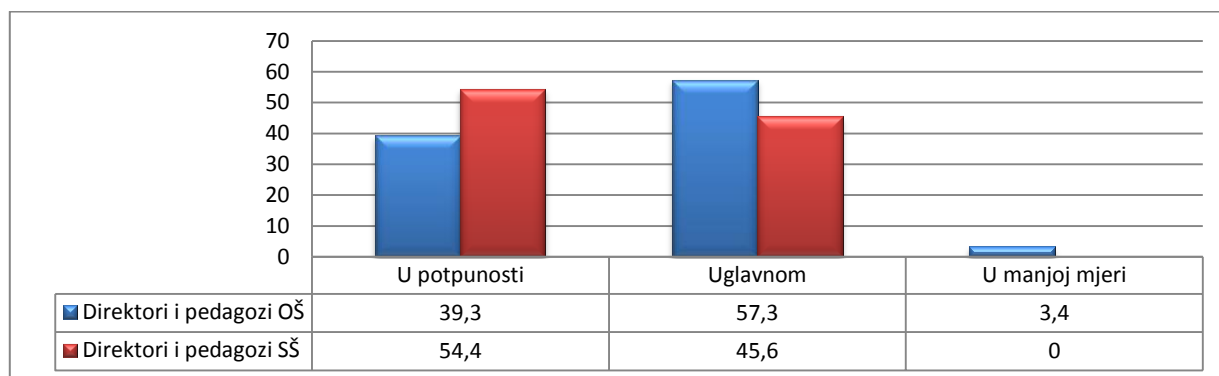
U namjeri da se ispita mišljenje nastavnika o tome da li su tokom realizacije konsultativne nastave imali podršku i pomoć direktora, pomoćnika direktora i stručnih saradnika, dobijeni odgovori su predstavljeni u *Grafikonu 13*.

Grafikon 13. Podrška nastavnicima na nivou škole

Nastavnici osnovnih škola (69,1%) i nastavnici srednjih škola (75,2%) smatraju da su im direktori, pomoćnici direktora i stručni saradnici na nivou škole pružali podršku tokom organizacije i realizacije konsultativne nastave. U *Grafikonu 13.* je vidljivo i to da je 26,4% nastavnika osnovnih škola i 21,8% nastavnika srednjih škola imalo djelomičnu podršku u realizaciji konsultativne nastave, a 4,5% nastavnika osnovnih škola i 3% nastavnika srednjih škola smatra da nije imalo podršku direktora, pomoćnika direktora i stručnih saradnika na nivou škole. Zanimljivo je da nastavnici u najvećem procentu konstatuju da su često „prepušteni sami sebi”, ali istovremeno u najvećem procentu naglašavaju izuzetno uspješnu saradnju koju ostvaruju na nivou stručnog aktiva i podršku koju dobijaju na nivou škole.

S obzirom na to da su direktori škola organizirali konsultativnu nastavu na nivou škole, interesantno je predstaviti u kojoj mjeri su imali uvid u samu realizaciju konsultativne nastave, a što je prezentirano u *Grafikonu 14.*

Grafikon 14. Uvid direktora/pedagoga u realizaciju konsultativne nastave

Evidentno je da se 57,3% direktora/pedagoga osnovnih škola izjasnilo da uglavnom imaju uvid u realizaciju konsultativne nastave, dok su direktori/pedagozi srednjih škola sigurniji u stavu o tome jer u procentu od 54,4% smatraju da u potpunosti imaju uvid u realizaciju konsultativne nastave. Samo je 3,4% direktora/pedagoga osnovnih škola odgovorilo da u manjoj mjeri imaju uvid u realizaciju konsultativne nastave.

Kako bi se napravila korelacija između redovne i konsultativne nastave direktorima/pedagozima je postavljeno pitanje koliko im je otežan ili olakšan uvid u realizaciju nastave. Direktori/pedagozi osnovnih škola (46,2%) i direktori/pedagozi srednjih škola (56,1%) u najvećem procentu smatraju da im je otežan uvid u realizaciju ovog vida nastave u odnosu na redovnu nastavu. Ukupno 37,3% direktora/pedagoga osnovnih škola i 22,3% direktora/pedagoga srednjih škola ne uviđaju razliku, odnosno izjasnili su se na nivou „ni olakšan ni otežan”, dok 16,2% direktora/pedagoga osnovnih škola i 21,1% direktora/pedagoga srednjih škola smatra da im je olakšan uvid u realizaciju konsultativne nastave u odnosu na redovnu nastavu.

U svrhu sagledavanja realizacije konsultativne nastave u njenoj cjelokupnosti i imajući u vidu da su uputstvima Ministarstva tretirane i ostale aktivnosti škola koje su planirane GPR-om, kao izvor podataka za ovu analizu korištene su i izmjene i dopune GPR-a (škole su bile u obavezi da ih dostave do 8.5.2020. godine). Na

osnovu uvida u izmjene i dopune GPR-a, može se konstatirati da sljedeće aktivnosti nisu realizirane od 12.3.2020. godine:

- izvanškolske aktivnosti kao što su: izleti, posjete, ekskurzije, škole u prirodi,
- manifestacije i takmičenja,
- sati dopunske i dodatne nastave, kao i sati vannastavnih aktivnosti,
- plan i program stručnog usavršavanja.

Treba napomenuti da su pojedine škole nastojale simbolički obilježiti putem društvenih mreža i medija različite manifestacije (Dan djeteta, Svjetski dan Roma, Dan pobjede nad fašizmom i sl.). Učenici i nastavnici su se prijavljivali na online literarna i likovna takmičenja, u malom broju škola vannastavne aktivnosti realizirane su putem Vibera, Zooma, e-maila ili YouTubea. U okviru plana i programa stručnog usavršavanja važno je navesti da su u skoro svim školama realiziranje teme za stručno usavršavanje na sjednicama stručnih aktiva, odjeljskih vijeća u osnovnoj školi i razrednih vijeća u srednjoj školi te nastavničkih vijeća i to uglavnom putem IKT-a. Uposlenici škola su se, organizirano ili individualno, stručno usavršavali putem webinarima, online radionica i video konferencija o online nastavi.

Specifičnosti u realizaciji konsultativne nastave ogledale su se i u tome da su škole fond sati odjeljske zajednice realizirale, ali su tematski sadržaji prilagođavani novonastaloj situaciji. Nastava se realizirala uglavnom u jednoj smjeni, a saradnja s roditeljima je nastavljena putem Viber grupa, Zooma, e-maila, SMS poruka, telefonski. Vijeća roditelja i vijeća učenika su funkcionirala putem IKT-a. Izmjenama i dopunama GPR-a je evidentirana realizacija planiranih kao i vanrednih sjednica nastavničkih vijeća, odjeljskih/razrednih vijeća i sastanaka stručnih aktiva. Sjednice su organizirane uz pomoć informaciono-komunikacijskih tehnologija, s tim da su se sastanci stručnih aktiva u nekim školama održavali i u prostorijama škole u skladu s unaprijed utvrđenim rasporedom, a poštujući preporuke Kriznog štaba. Plan i program rada direktora, pomoćnika direktora i stručnih saradnika je realiziran i prilagođen uvjetima izvođenja konsultativne nastave, odnosno pružanju podrške nastavnicima, koordinaciji realizacije konsultativne nastave i vođenja evidencije i dokumentacije.

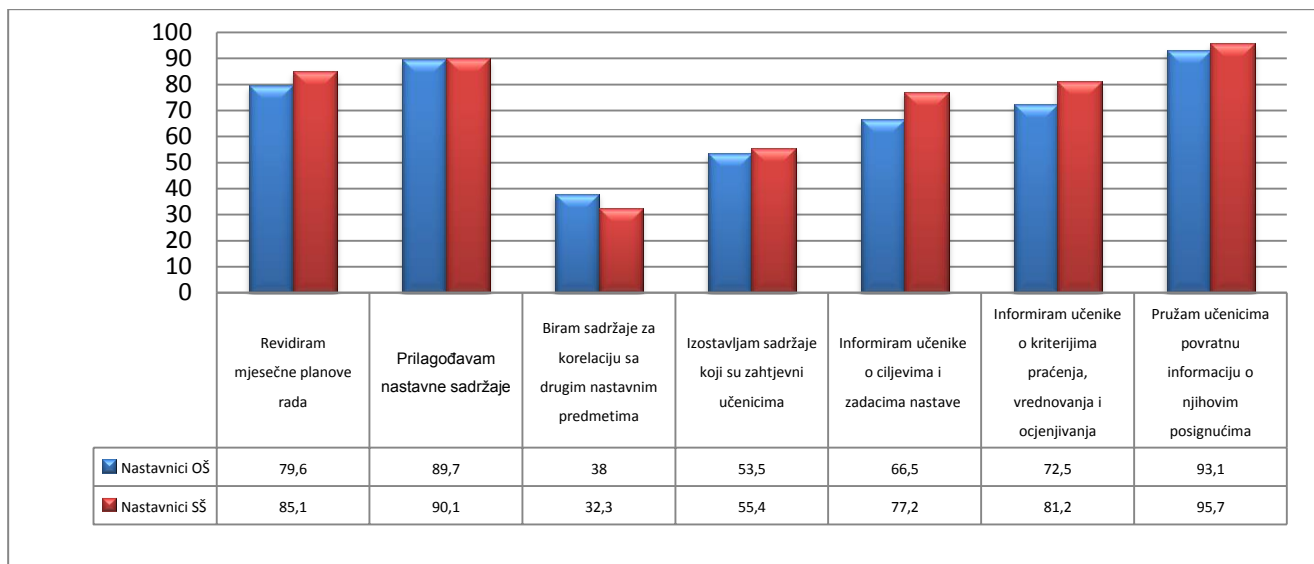
2.3. Didaktičko-metodičke odrednice konsultativne nastave

Didaktičko-metodičke odrednice nastave podrazumijevaju planiranje i pripremanje nastavnog procesa, izbor i upotrebu: nastavnih metoda i oblika rada, nastavnih sredstava i tehničkih pomagala, metoda praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća i samoevaluacije nastavnika. Analiza didaktičko-metodičkih odrednica konsultativne nastave se temelji na uputstvima Ministarstva o konsultativnoj nastavi i rezultatima provedene ankete o organizaciji i realizaciji konsultativne nastave u osnovnim i srednjim školama na području Kantona.

Kako bi se nesmetano organizirala i realizirala konsultativna nastava, nastavnici su bili dužni revidirati mjesečne planove rada i iste dostaviti direktorima kako bi ih blagovremeno evidentirali i dokumentirali. Nastavne sadržaje koji su planirani godišnjim programima rada za sve nastavne predmete, nastavnici su trebali prilagoditi, odnosno odabrati sadržaje koje učenici mogu, prema procjeni nastavnika, usvojiti putem samostalnog učenja. Uputstvom je definirano da će nastavne sadržaje za koje su smatrali da se ne mogu usvojiti na ovaj način realizirati kada se steknu uvjeti za nesmetano odvijanje nastavnog procesa.

Prema saznanju direktora, većina nastavnika je u potpunosti ili djelomično revidirala mjesečne planove rada za potrebe konsultativne nastave. Od ukupnog broja direktora samo dva direktora su se izjasnila da nastavnici nisu revidirali mjesečne planove rada, odnosno 0,9 % u osnovnoj školi i 1,8% u srednjoj školi.

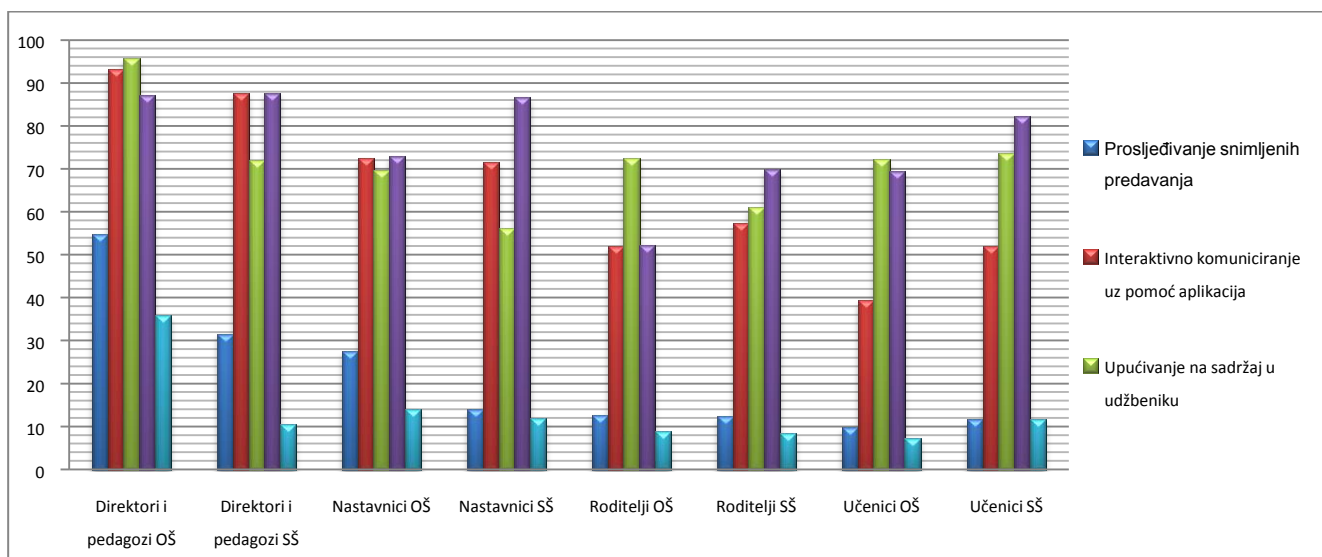
Nastavnici su se izjasnili da su za potrebe konsultativne nastave u skladu s uputstvima Ministarstva revidirali mjesečne programe rada, prilagođavali nastavne sadržaje, izostavljali sadržaje koji su zahtjevniji učenicima za samostalno učenje te pored navedenog birali sadržaje koji koreliraju s drugim nastavnim predmetima, informirali učenike o ciljevima i zadacima konsultativne nastave, kao i kriterijima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja i pružali učenicima povratne informacije o njihovim postignućima za vrijeme konsultativne nastave.

Grafikon 15. Aktivnosti nastavnika u realizaciji konsultativne nastave

Prema datim odgovorima primjetno je da su se nastavnici u najvećem procentu izjasnili kako pružaju učenicima povratne informacije o njihovim postignućima (nastavnici osnovne škole 93,1% i nastavnici srednje škole 95,7%), dok su u najmanjem procentu sadržaje korelirali s drugim nastavnim predmetima (38% nastavnika osnovne škole i 32,3% nastavnika srednje škole), a što je prikazano u *Grafikonu 15*. Prema odgovorima nastavnika koji rade u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju u najvećem procentu su revidirali mjesečne planove rada (100%), zatim prilagođavali nastavne sadržaja (85%) i izostavljali sadržaje koji su zahtjevni za učenike (80%), što je u skladu sa psiho-fizičkim karakteristikama učenika koji pohađaju ove škole.

Nakon revidiranja mjesečnih planova i prilagođavanja nastavnih sadržaja, nastavnici su trebali da tokom realizacije konsultativne nastave pripremaju nastavne materijale i prosljeđuju ih učenicima/ roditeljima.

Grafikon 16. Najčešći načini realizacije konsultativne nastave

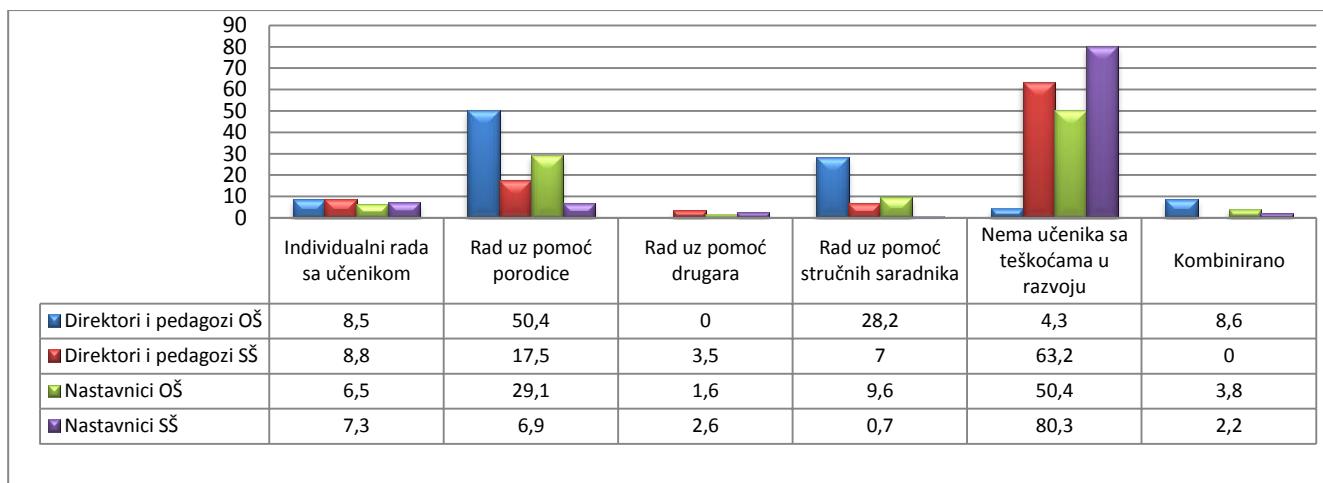
U *Grafikonu 16*, vidljivo je da su kao najučestaliji načini realizacije konsultativne nastave direktori/ pedagozi osnovnih škola istakli upućivanje na sadržaje u udžbenicima (95,7%), direktori/pedagozi srednjih škola su u jednakom procentu naveli interaktivno komuniciranje s učenicima uz korištenje različitih aplikacija i postavljanje nastavnih materijala i zadataka na online aplikacije i platforme (87,7%). Gotovo podjednako nastavnici osnovnih škola su izdvojili interaktivno komuniciranje s učenicima uz korištenje različitih aplikacija (72,5%) i postavljanje nastavnih materijala i zadataka na online aplikacije i platforme (72,9%), dok su roditelji i

učenici osnovnih škola kao najčešći način realizacije naveli upućivanje na sadržaje u udžbenicima (72,3%). U srednjim školama nastavnici (86,8%), roditelji (69,9%) i učenici (82,2%) su naveli postavljanje nastavnih materijala i zadataka na online aplikacije i platforme kao najčešći način realizacije konsultativne nastave.

Dakle, kao najdominantniji načini realizacije konsultativne nastave pojavljuju se: upućivanje na sadržaje u udžbenicima, interaktivno komuniciranje s učenicima uz korištenje različitih aplikacija i postavljanje nastavnih materijala i zadataka na online aplikacije i platforme. Pored navedenih načina realizacije konsultativne nastave, prema mišljenju ispitanika, pojavljuju se u manjem procentu i snimljena predavanja koja se prosljeđuju učenicima te slanje printanih materijala učenicima.

Prema izjavi nastavnika koji rade u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju najčešći načini realizacije nastave su: postavljanje materijala i zadataka na online aplikacije i platforme (70%), interaktivno komuniciranje s učenicima uz korištenje različitih aplikacija (55%) i upućivanje učenika na sadržaje u udžbeniku (45%).

Poseban izazov je bio realiziranje konsultativne nastave za učenike s teškoćama u razvoju u redovnim školama (inkluzivno obrazovanje). Nastavnici su zajedno s roditeljima pronalazili načine koji najbolje odgovaraju individualnim potrebama navedenih učenika. Podaci o načinima rada s učenicima s teškoćama u razvoju prikazani u Grafikonu koji slijedi predstavljaju potpuniji uvid u inkluzivno obrazovanje.

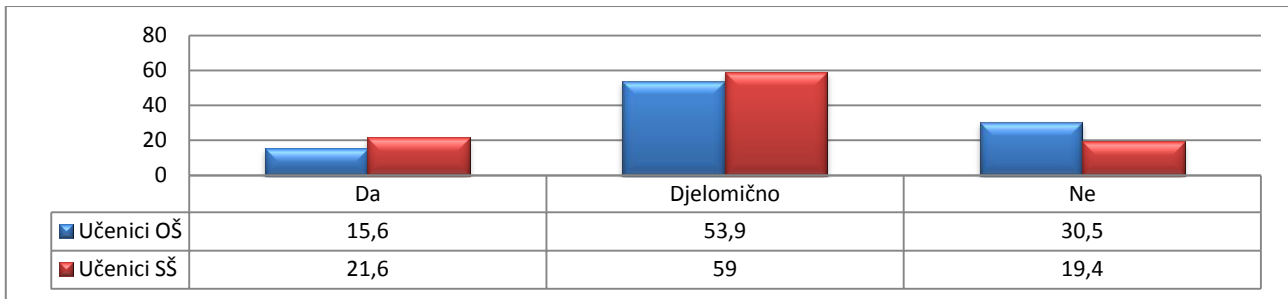

Grafikon 17. Načini rada s učenicima s teškoćama u razvoju za vrijeme konsultativne nastave

Iz Grafikona 17 je vidljivo da je manji broj učenika s teškoćama u razvoju u srednjim školama u odnosu na osnovne škole. Čak 80,3% nastavnika i 63,2% direktora/pedagoga srednjih škola su izjavili da nemaju učenika s teškoćama u razvoju. S druge strane, velika je diskrepancija u izjavama direktora/pedagoga te nastavnika osnovnih škola. Naime, samo 4,3% direktora/pedagoga tvrdi da u osnovnim školama nema učenika s teškoćama u razvoju, dok čak 50,4% nastavnika osnovne škole tvrdi isto. Razlog za ovako velike razlike u odgovorima može se tražiti u činjenici da su se direktori/pedagozi izjašnjavali na osnovu podataka o učenicima s teškoćama u razvoju na nivou škole, dok su nastavnici svoje odgovore vjerovatno davali na osnovu ličnih iskustava u radu s njima. Dominantan način rada s učenicima s teškoćama u razvoju prema direktorima/pedagozima (50,4% direktori/pedagozi osnovnih škola i 17,5% direktori/pedagozi srednjih škola) i nastavnicima osnovnih škola (29,1%) je rad uz pomoć porodice, a prema nastavnicima srednjih škola individualni rad s učenicom (7,3%). Iako su za potrebe inkluzivnog obrazovanja u školama angažirani stručni saradnici, rad s učenicima s teškoćama u razvoju uz pomoć stručnih saradnika za vrijeme konsultativne nastave je prema odgovorima nastavnika bio zastupljen u manjem procentu (9,6% prema nastavnicima osnovnih škola i 0,7% prema nastavnicima srednjih škola). Interesantno je da prema mišljenjima svih ispitanika, najmanje je bio zastupljen rad s učenicima s teškoćama u razvoju uz pomoć drugara. Razlog za ovu pojavu može da se traži u činjenici da je konsultativna nastava bila uslovljena socijalnim distanciranjem njenih učesnika te je rad s učenicima s teškoćama u razvoju uz pomoć drugara bio otežan i gotovo potpuno izostao.

Prema saznanjima direktora/pedagoga/socijalnog radnika koji rade u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju, dominantni načini rada u njihovim školama su individualni rad s učenicom (50%) i rad uz pomoć članova porodice (50%).

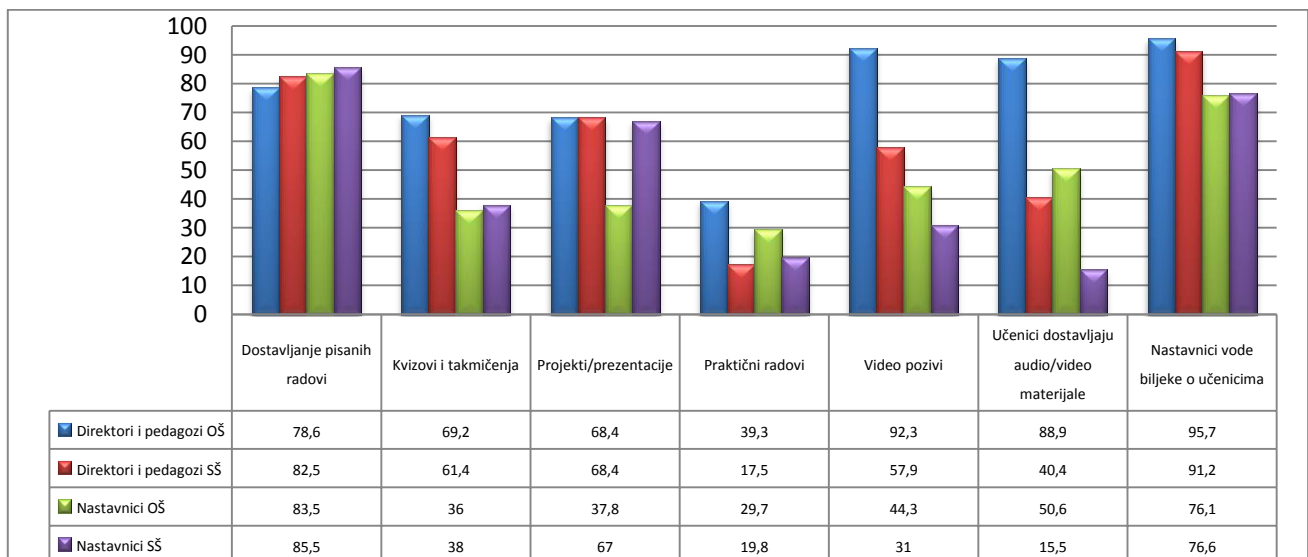
S obzirom na to da su nastavnici, kao što je gore već navedeno, bili u obavezi revidirati mjesečne planove i prilagoditi nastavne sadržaje te dostaviti učenicima/roditeljima pripremljene nastavne materijale, bilo je zanimljivo pitati učenike o obimnosti i zahtjevnosti dostavljenih materijala.

Grafikon 18. Mišljenje učenika o obimnosti i zahtjevnosti nastavnih sadržaja

Iako su nastavnici kazali da su revidirali mjesečne planove rada i prilagođavali nastavne sadržaje, oni su prema mišljenju učenika i dalje bili obimni i zahtjevni za samostalno učenje, u nešto većem procentu za učenike srednjih škola (21,6%). Najveći procent učenika smatra da su nastavni sadržaji djelomično obimni i zahtjevni (53,9% za učenike osnovnih škola i 59% za učenike srednjih škola). Zanimljivo je da 30,5% učenika osnovnih škola smatra da sadržaji nisu obimni i zahtjevni, a što je vidljivo u *Grafikonu 18*.

Za vrijeme konsultativne nastave, nastavnici su bili dužni pratiti, vrednovati i ocjenjivati rad učenika primjenjujući različite tehnike ocjenjivanja uz fokus na formativno ocjenjivanje. U namjeri da se provjeri praksa, anketirani su direktori/pedagozi i nastavnici o praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju za vrijeme konsultativne nastave.

Grafikon 19. Načini praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja za vrijeme konsultativne nastave

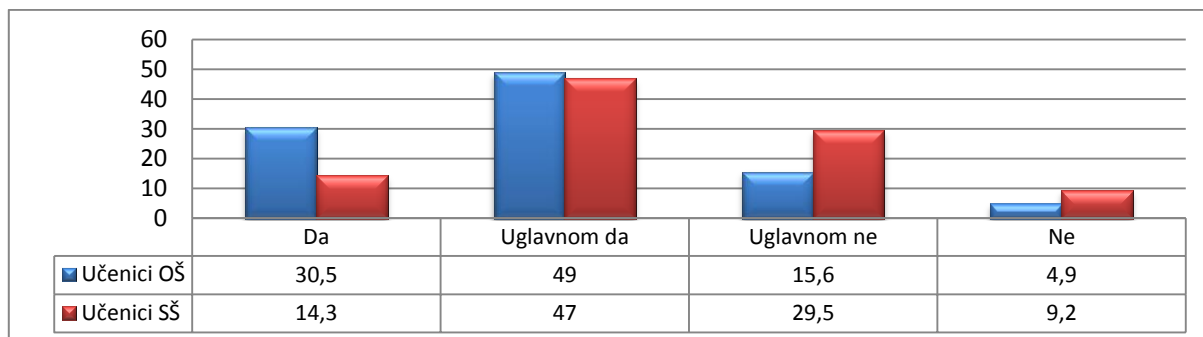
Prema mišljenju direktorim/pedagoga i nastavnika, dominantni načini praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća su bili: vođenje bilješki o učenicima, dostavljanje pisanih radova, kvizovi i takmičenja, usmeno propitivanje putem video poziva i praktični radovi. Direktori/pedagozi su naveli da nastavnici najčešće ocjenjuju na osnovu bilješki o učenicima (95,7% direktori osnovnih škola i 91,2% direktori srednjih škola), dok su nastavnici naveli da ocjenjuju na osnovu dostavljenih pisanih radova (83,5% nastavnici osnovnih škola i 85,5% nastavnici srednjih škola). U najmanjem procentu, prema mišljenju direktora, su ocjenjivani praktični radovi učenika (39,3% direktori osnovnih škola i 17,5% direktori srednjih škola).

Zanimljivo je da su nastavnici srednjih škola naveli da je najmanje učestalo ocjenjivanje na osnovu dostavljenih audio/video materijala (15,5%), a nastavnici osnovnih škola ocjenjivanje praktičnih radova (29,7%).

Dominantni načini praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća za vrijeme konsultativne nastave u školama koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju, prema saznanjima direktora/pedagoga/socijalnog radnika i odgovorima nastavnika, su: učenici dostavljaju pisane radove, nastavnici vode bilješke o učenicima tokom realizacije konsultativne nastave, video pozivi i audio/video snimci.

Uputnikom su propitivani učenici i roditelji o vremenu koje učenici provode u praćenju konsultativne nastave i u izradi zadataka i učenju, kao i o vremenu koje roditelji provode u pružanju pomoći djeci u izradi školskih zadataka. Vrijeme provedeno u praćenju konsultativne nastave je nešto kraće u odnosu na redovnu nastavu, u prosjeku 3-4 sata dnevno, prema mišljenju učenika, a zbog ranije navedenih specifičnosti organizacije i realizacije ovog vida nastave. Učenici, također, smatraju da su više vremena provodili u samostalnoj izradi zadataka i učenju, u najvećem procentu do 4 sata dnevno (učenici osnovnih škola 89,8% i učenici srednjih škola 89,5%). Prema mišljenju 71% roditelja učenika osnovnih škola, zajednički rad s djetetom je trajao do 3 sata dnevno, što znači da su izrada zadataka i učenje učenika osnovnih škola u najvećoj mjeri realizirani uz pomoć roditelja. Roditelji učenika srednjih škola su se izjasnili u procentu od 50,4% da nikako ne pomažu djeci u učenju za vrijeme konsultativne nastave. Mlađim učenicima je nužna pomoć i podrška odrasle osobe u mnogim aspektima, npr. razvoj vještina pisanja, čitanja, računanja, organizacije prostora i vremena i sl., dok starijim učenicima ovakav vid pomoći i podrške nije potreban. Iako su učenici provodili više vremena u samostalnom učenju, zanimljivo je da su roditelji procijenili kako njihova djeca nisu imala previše obaveza za vrijeme konsultativne nastave (48,9% roditelja učenika osnovnih škola i 41,1% roditelja učenika srednjih škola).

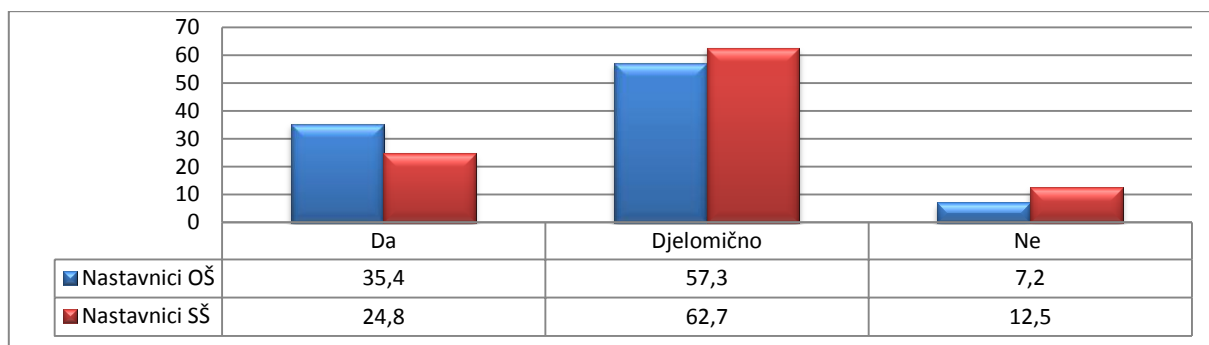
Konsultativna nastava je bila uvjetovana socijalnim distanciranjem i fizičkom odvojenošću svih njenih sudionika te je realizirana od kuće. Nastavnici su zbog toga morali uložiti dodatni napor u kreiranju što boljeg okruženja za učenje u novonastaloj situaciji.

Grafikon 20. Nastavnici na zanimljiv i kreativan način pojašnjavaju nastavne sadržaje

Prema mišljenju učenika, nastavnici su na zanimljiv i kreativan način pojašnjavali nastavne sadržaje i zadatke s jasnim uputstvima i dovoljno primjera (Da i Uglavnom da - 79,5% učenika osnovnih škola i 61,3% učenika srednjih škola). Samo 4,9% učenika osnovnih škola i 9,2% učenika srednjih škola je smatralo da je nastava bila nezanimljiva, što je prikazano u *Grafikonu 20*.

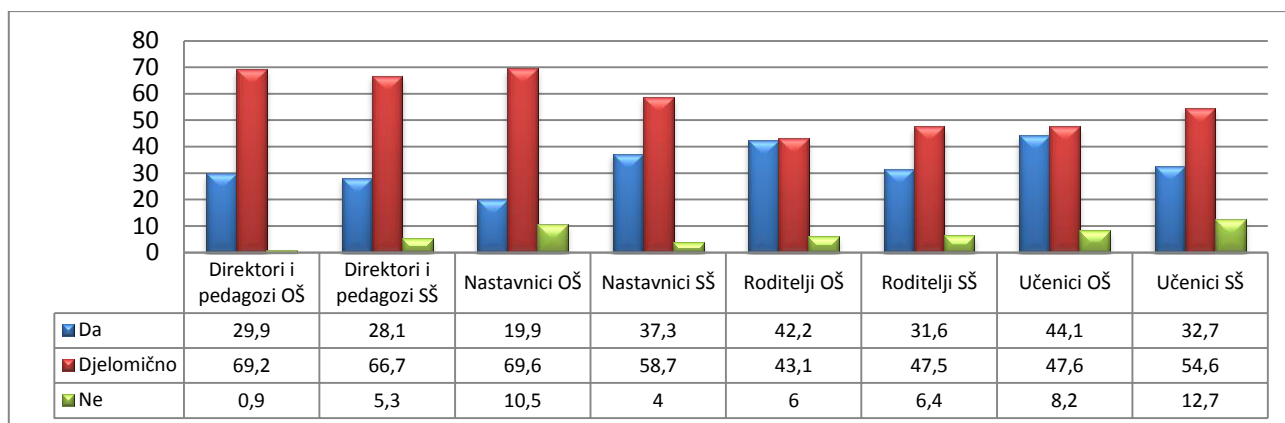
Iako je evidentno da su prema mišljenju učenika nastavnici zanimljivo i kreativno pojašnjavali nastavne sadržaje, na pitanje da li ima nastavnika čija je nastava uvijek nezanimljiva 45% učenika osnovnih škola i 66,3% učenika srednjih škola se izjasnilo potvrdno.

Grafikon 21. Određeni sadržaji će se morati ponoviti/realizirati

S obzirom na specifičnost organizacije konsultativne nastave, revidiranje programa rada i realiziranje nastavnih sadržaja na načine navedene u *Grafikonu 15.*, nastavnici u velikom procentu smatraju da će određene sadržaje morati ponoviti/realizirati kada se steknu uvjeti za nesmetano odvijanje nastavnog procesa (da i djelomično – 92,7% nastavnici osnovnih škola i 87,5% nastavnici srednjih škola) a isto je vidljivo u *Grafikonu 21.*

Iz razloga što je konsultativna nastava novi vid učenja i poučavanja i predstavljala je alternativu redovnoj nastavi za vrijeme pandemije corona virusa (COVID-19), postojala je potreba da se prikupе mišljenja ispitanika da li ovakav vid nastave osposobljava učenike za nastavak školovanja.

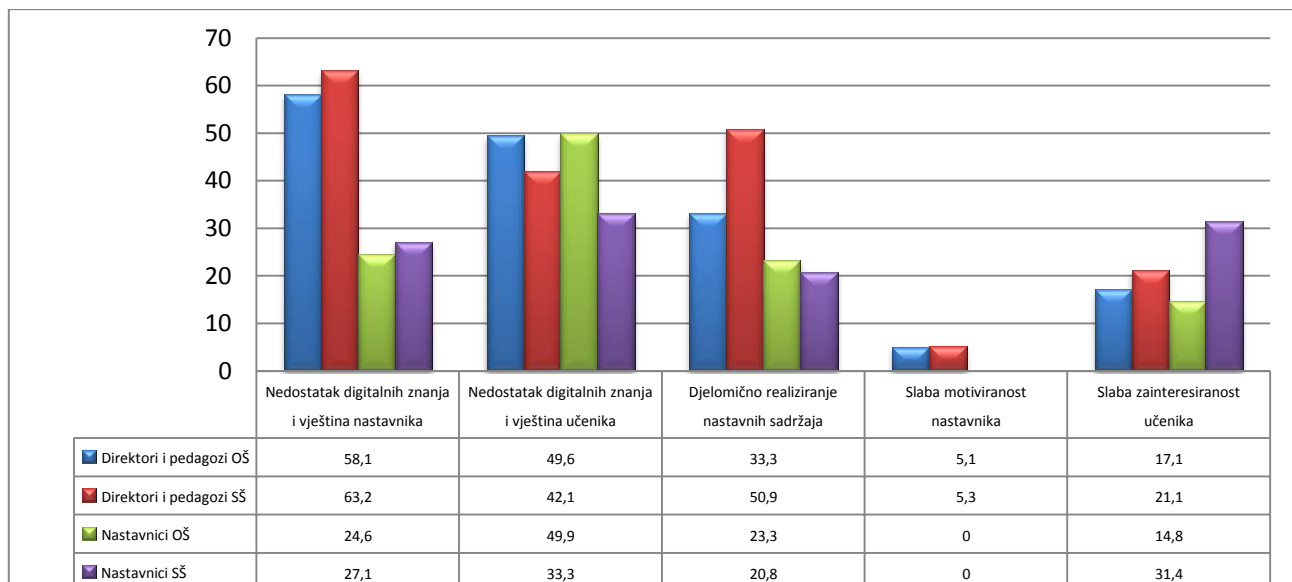

Grafikon 22. Konsultativna nastava osposobljava učenike za nastavak školovanja

Prema mišljenju više od polovine svih ispitanika, konsultativna nastava djelomično osposobljava učenike za nastavak školovanja, s tim da direktori/pedagozi i nastavnici u znatno većem procentu smatraju da konsultativna nastava samo djelomično osposobljava učenike za nastavak školovanja u odnosu na roditelje i učenike. Treba napomenuti da roditelji učenika osnovnih škola u procentu 8,75 i roditelji učenika srednjih škola u procentu 14,5% nisu mogli procijeniti u kolikoj mjeri konsultativna nastava osposobljava njihovu djecu za nastavak školovanja (ovi podaci nisu prikazani u *Grafikonu*).

2.4. Poteškoće u realizaciji konsultativne nastave – izjašnjenja ispitanika

Nakon relativno brzo prevaziđenih početnih teškoća u samoj organizaciji konsultativne nastave, pristupilo se njenoj realizaciji u toku koje su svi sudionici nailazili na određene poteškoće te ih rješavali shodno datom trenutku. Anketnim upitnikom su ispitani svi ispitanici o teškoćama i problemima s kojima su se suočavali za vrijeme konsultativne nastave. Dobijeni rezultati osvjetljavaju poteškoće i probleme konsultativne nastave, ali i usmjeravaju na dalje aktivnosti njihovog prevazilaženja i iznalaženja što boljih rješenja u slučaju organiziranja online nastave u budućnosti. Narednim grafikonom obrađen je dio odgovora jer su poteškoće u vezi s IKT opremom obrađene u *Grafikonu 4.*

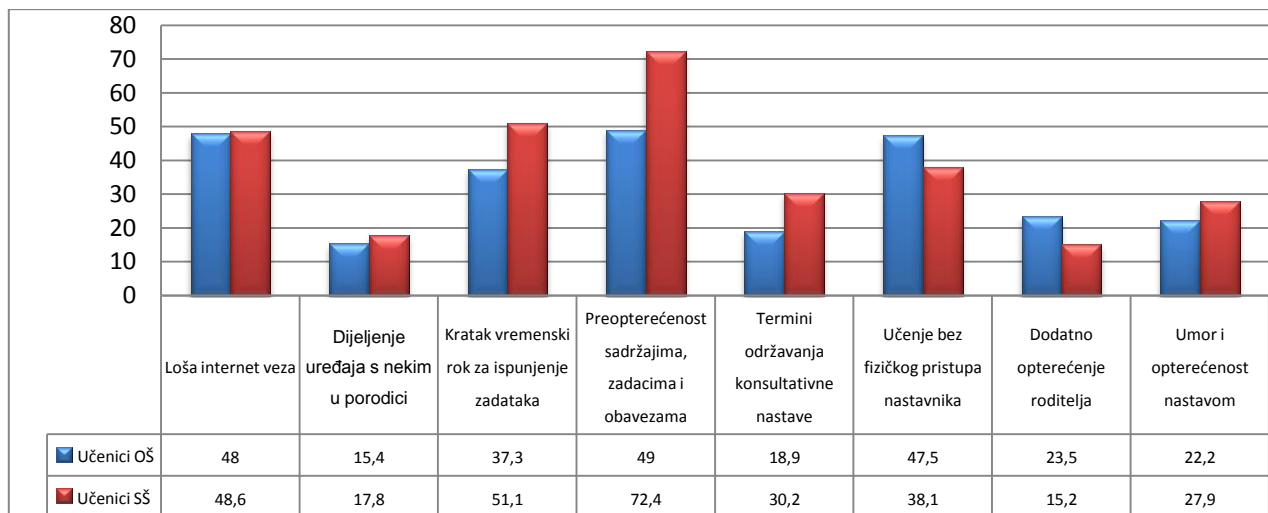

Grafikon 23. Poteškoće u konsultativnoj nastavi – odgovori direktora/pedagoga i nastavnika

Odgovarajući na pitanje o poteškoćama s kojima su se suočili za vrijeme konsultativne nastave, direktori/pedagozi i nastavnici su dali najfrekventnije odgovore na sljedećem: nedostatak digitalnih znanja i vještina nastavnika i učenika, djelomično realiziranje nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta i slaba zainteresiranost učenika. Najveća poteškoća prema direktorima/pedagozima je nedostatak digitalnih znanja i vještina nastavnika (prema 58,1% direktora/pedagoga osnovnih škola i 63,2% direktora/pedagoga srednjih škola). Za nastavnike je najveća poteškoća nedostatak digitalnih znanja i vještina učenika (prema 49,9% nastavnika osnovnih škola i 33,3% nastavnika srednjih škola). U značajnom procentu direktori/pedagozi, posebno direktori/pedagozi srednjih škola, su aktualizirali djelomično realiziranje nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta poput glavnog instrumenta u muzičkoj školi, praktične nastave i sl.

Direktori su dodatno naveli kako su prilikom organizacije i na početku same realizacije konsultativne nastave imali određene probleme s pojedinim nastavnicima u preuzimanju radnih obaveza. U odnosu na ukupan broj nastavnika, broj nastavnika koji je izbjegavao preuzeti radne obaveze za vrijeme konsultativne nastave je relativno mali, oko 16 nastavnika. Prema podacima iz ankete direktori su kao razloge naveli da ti nastavnici: ne znaju koristiti IKT, nisu ostvarivali nikakvu komunikaciju s učenicima (nisu slali materijale, odgovarali na pozive), imali su strah i stres od pandemije, nisu revidirali mjesečne planove niti dostavljali sedmične/mjesečne izvještaje o radu, nisu postupali u skladu s uputstvima Ministarstva, nisu imali opremu i istu nisu željeli preuzeti iz škole.

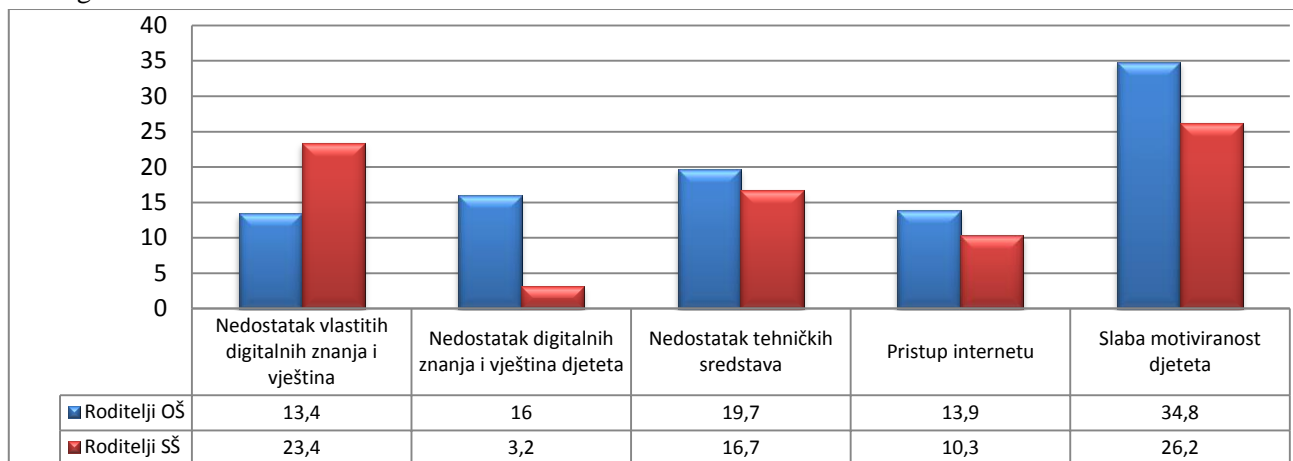
U ponuđenoj opciji „drugo“ određen broj navedenih ispitanika se izjasnio da nije bilo problema, dok su nastavnici dodatno potvrdili navedeno i još naveli sljedeće: ocjenjivanje u skladu s uputstvima Ministarstva, nejavljanje manjeg broja učenika, nemogućnost samostalnog rada mladih učenika, više rada nastavnika, djelomično obrazovanje, roditelji izrađuju zadatke, nemogućnost realizacije svih segmenata nastave, zamor kod učenika radi dužine trajanja konsultativne nastave, nemogućnost „živog kontakta“ s učenicima i kompleksnost gradiva. Česta tvrdnja nastavnika je bila: „Redovna nastava u učionici je nezamjenljiva“.

Grafikon 24. Poteškoće prisutne u konsultativnoj nastavi – odgovori učenika

Prema odgovorima učenika najveću poteškoću im je predstavljala preopterećenost sadržajima, zadacima i obavezama, s tim što je izraženija kod učenika srednjih škola (72,4%) u odnosu na učenike osnovnih škola (49%). U nešto manjem procentu (47,5%) učenici osnovnih škola su istakli teškoću učenja bez fizičkog prisustva nastavnika, dok su učenici srednjih škola navedenu poteškoću istakli u procentu od 38,1%, čime se ističe problem socijalne distanciranosti i fizičke odvojenosti učenika i nastavnika. Za učenike srednjih škola problem kratkog vremenskog roka za ispunjenje zadataka je izražen u procentu od 51,1%, a kod učenika osnovnih škola je 37,3%.

Pored navedenih problema u značajnom procentu učenici su naveli i probleme: umora i opterećenosti nastavom, dodatnog opterećenja roditelja konsultativnom nastavom, termin održavanja konsultativne nastave i dijeljenje uređaja s drugim članovima porodice (Grafikon 24.). Učenici su imali mogućnost da pored ponuđenih odgovora u opciji „drugo“ ukažu i na ostale poteškoće koje su imali, a kao najučestalije su naveli: da nisu imali značajnijih problema, nedostatak konverzacije i „prave interakcije“ između učenika i nastavnika, obimno gradivo, gubitak motivacije, nastavnici ne poučavaju i ne objašnjavaju i osjećaj nedovoljnog ovladavanja novim gradivom.

Grafikon 25. Problemi s kojima su se suočili roditelji za vrijeme konsultativne nastave

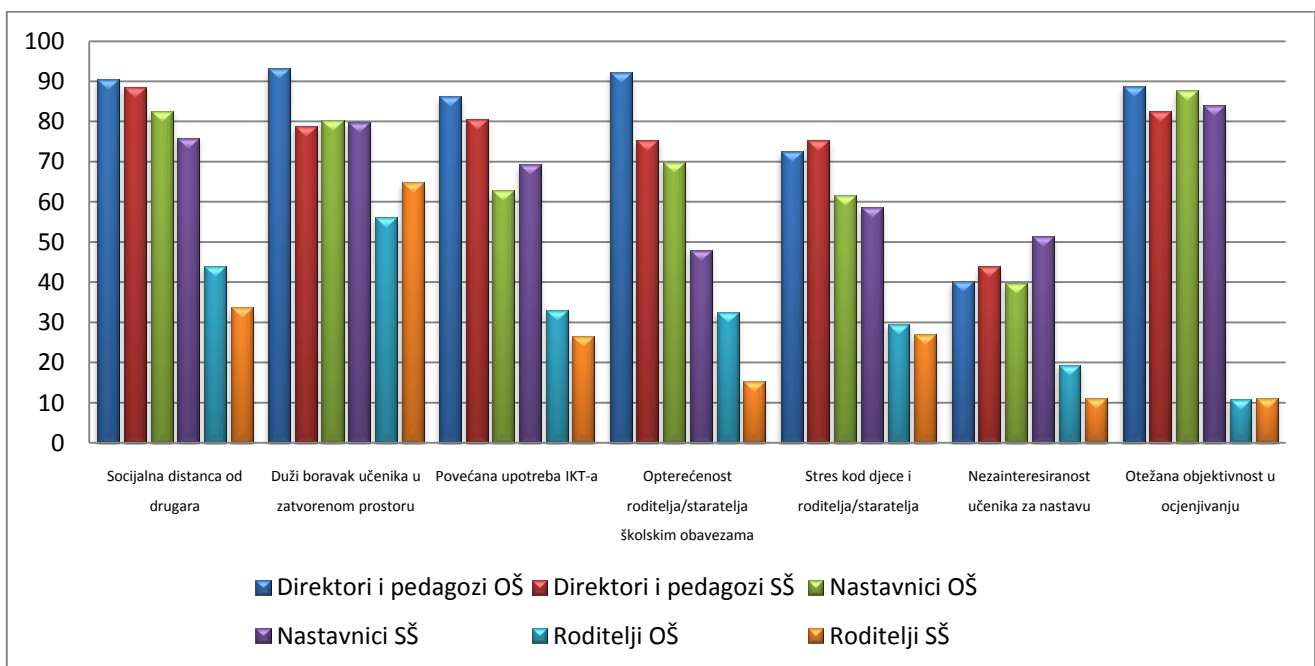
U najvećem procentu istaknut problem s kojim su se suočili roditelji (roditelji učenika osnovnih škola 34,8% i roditelji učenika srednjih škola 26,2%) jeste slaba motiviranost djece. Ostale probleme su naveli u približno jednakom procentu, a najučestaliji su: nedostatak tehničkih sredstava, pristup internetu, nedostatak digitalnih znanja i vještina, s tim što je nedostatak pomenutih znanja, prema mišljenju roditelja, izraženiji kod učenika osnovnih škola (u procentu od 16%) te kod roditelja učenika srednjih škola (u procentu od 23,4%), što je vidljivo u Grafikonu 25.

Zanimljivo je da su u opciji otvorenih odgovora o problemima s kojima su se suočavali za vrijeme konsultativne nastave roditelji u procentu 6,3% istakli da se nisu suočavali s problemima za vrijeme konsultativne nastave.

Pored navedenog kao problem naveli su i sljedeće: realizaciju nastave putem Vibera, Messengera, maila (posebno za mlađi uzrast), “izostanak kreativne nastave i direktne komunikacije nastavnika i učenika”, pristup internetu svih učenika, nepostojanje jedinstvene platforme/načina komunikacije na nivou škole što je učenike dovelo u situaciju da u toku jednog školskog dana prate nastavu i rade zadatke na različitim aplikacijama i platformama, nedostatak digitalnih znanja i vještina svih sudionika konsultativne nastave, preobimno gradivo koje nastavnici šalju učenicima, često bez adekvatnih pojašnjenja i uputstava za rad, kratak vremenski rok za izradu zadataka i nepoštivanje dogovorenog rasporeda sati, više pismenih provjera/kontrolnih radova u toku dana, gubitak motivacije učenika, neredovno i neblagovremeno informiranje o napredovanju u učenju, rezultatima rada i ocjenama učenika, nedovoljnu interakciju između učenika i nastavnika.

Na kraju, ali ne manje bitno, roditelji su iskazali zabrinutost zbog činjenice da se konsultativna nastava svela na memoriranje i realiziranje nastavnog programa, a odgojna komponenta je uglavnom zanemarena, naročito u srednjim školama.

Pored navedenih teškoća i problema ispitanici su imali priliku da se izjasne o posljedicama konsultativne nastave. Pored ponuđenih posljedica vidljivih u grafikonu koji slijedi, imali su i opciju „drugo“ u kojoj su mogli dopisati posljedice koje su prepoznali, a nisu bile ponuđene.

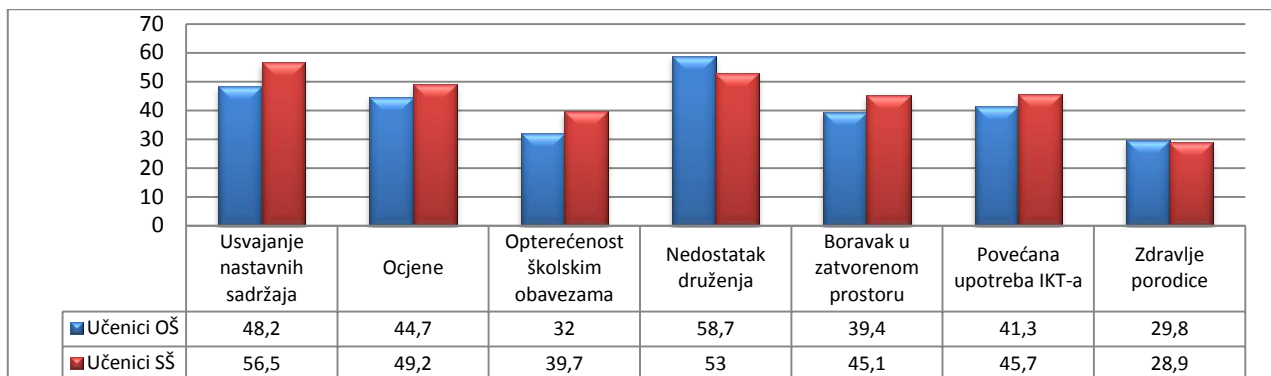
Grafikon 26. Posljedice konsultativne nastave

Prema stavovima direktora/pedagoga osnovnih škola dominantne posljedice konsultativne nastave su: duži boravak u zatvorenom prostoru (93,2%) i opterećenost roditelja školskim obavezama i zadacima (92,3%), dok direktori/pedagozi srednjih škola smatraju da su to socijalna distanca od drugara (88,5%) i otežana objektivnost u ocjenjivanju (82,5%). Prema mišljenju nastavnika najčešće posljedice konsultativne nastave su: otežana objektivnost u ocjenjivanju (87,9% nastavnici osnovnih škola i 84,2% nastavnici srednjih škola), socijalna distanca od drugara (82,6% nastavnici osnovnih škola) i duži boravak u zatvorenom prostoru (80,3% nastavnici osnovnih škola i 79,9% nastavnici srednjih škola). Za roditelje najozbiljnije posljedice konsultativne nastave su duži boravak u zatvorenom prostoru (56,1% roditelji učenika osnovnih škola i 64,9% roditelji učenika srednjih škola) i socijalna distanca od drugara (44,1% roditelji učenika osnovnih škola i 33,7% roditelji učenika srednjih škola).

Pored navedenih posljedica roditelji su dodatno istakli, a što nije vidljivo u gornjem grafikonu, usvajanje znanja, vještina i navika (roditelji učenika osnovnih škola u procentu 50,1% i roditelji učenika srednjih škola u

procentu 30,7%) i zdravlje učenika (roditelji učenika osnovnih škola u procentu 45% i roditelji učenika srednjih škola u procentu 35,8%). Iz navedenog evidentno je da nastavnici i direktori kao bitnu posljedicu navode otežanu objektivnost u ocjenjivanju učeničkih postignuća, dok je za roditelje to najmanje izražena posljedica što je u skladu sa životnim okolnostima izazvanim pandemijom corona virusa (COVID 19).

Stavovi direktora/pedagoga/socijalnog radnika škola koje pohađaju samo učenici s teškoćama u razvoju o posljedicama konsultativne nastave na cjeloviti razvoj učenika su drugačiji od gore navedenih i u najvećem procentu su istaknute: povećana upotreba IKT-a (100%), socijalna distanca od drugara (75%) i duži boravak učenika u zatvorenom prostoru (75%). Prema stavovima nastavnika dominantne posljedice su socijalna distanca od drugara (90%) te, u jednakom procentu, opterećenost roditelja školskim obavezama (75%) i otežana objektivnost ocjenjivanja (75%).

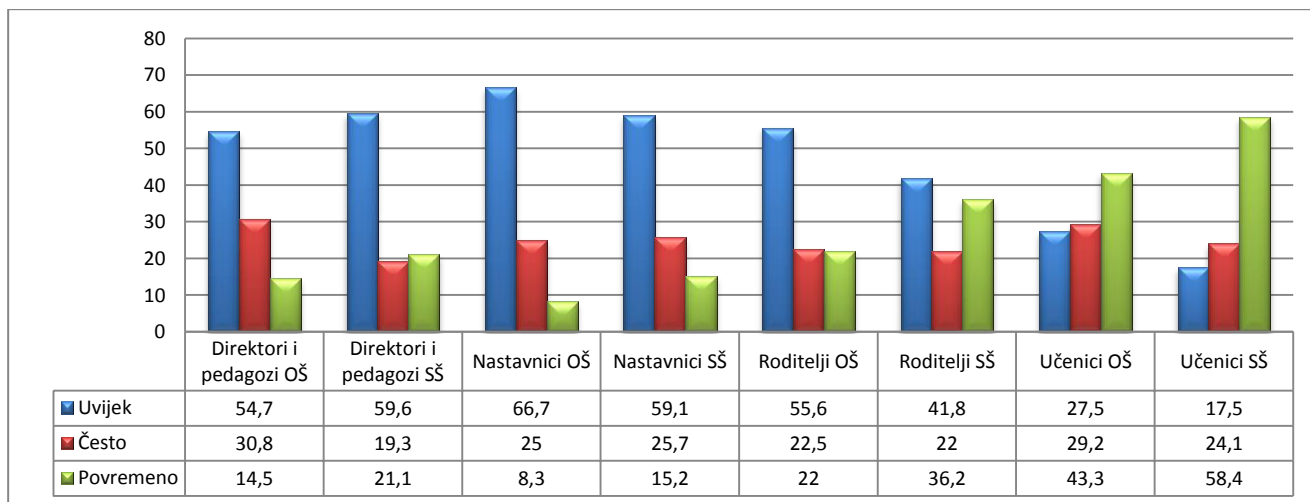
Grafikon 27. Učenike najviše brine

Učenici su, za razliku od ostalih ispitanika, pitani o tome šta ih trenutno najviše brine i najfrekventnije dati odgovori su: usvajanje nastavnih sadržaja, ocjene, opterećenost školskim obavezama, nedostatak druženja, boravak u zatvorenom prostoru, povećana upotreba IKT-a i zdravlje porodice. Svi učenici su dominantno naveli nedostatak druženja (učenici osnovnih škola 58,7%, učenici srednjih škola 53%) i usvajanje nastavnih sadržaja (učenici osnovnih škola 48,2%, učenici srednjih škola 56,5%). Iz *Grafikona 27.* je vidljivo da se učenička zabrinutost u ostalim odgovorima kreće od oko 30%-50%.

Zanimljivo je da gotovo polovinu učenika brine povećana upotreba IKT-a. U opciji „drugo” učenici su dodatno ponovili već date odgovore i još navodili: nedostatak nastavnikovih pojašnjenja, a najčešće su izražavali zabrinutost za nastavkom školovanja (posebno maturanti) radi nastalih „praznina u znanju“ za vrijeme konsultativne nastave i upisa srednje škole ili fakulteta.

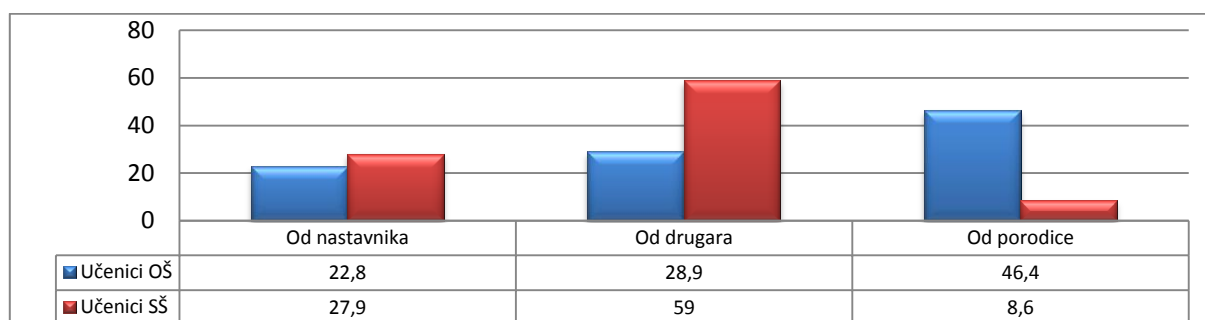
Procijenjeno je kako je potrebno da se doživljava stres kod učenika vezano uz novonastale okolnosti školovanja i života dodatno ispita kroz pitanje učenicima: ”Osjećam se zabrinuto i pod stresom sam zbog trenutne situacije” i pitanje roditeljima: “Primjećujem da konsultativna nastava kod mog djeteta izaziva stres i zabrinutost”. Učenici su trebali odgovoriti o razini stresa koju su doživljavali korištenjem stupnjeva: nikad, rijetko, ponekad i često, a roditelji: nikad, ponekad i često. Rezultati odgovora učenika pokazuju da je više od polovine učenika bilo često i ponekad pod stresom i zabrinuto (oko 57%), dok je prema roditeljima konsultativna nastava ponekad izazivala stres i zabrinutost kod njihove djece (u procentu od oko 62%).

S obzirom na to da se radi preventivnog djelovanja, suzbijanja i širenja corona virusa (COVID-19) nastava realizirala od kuće, i da je postojala svjesnost o gore navedenim problemima i posljedicama, propitivani su direktori/pedagozi i nastavnici koliko su emocionalne podrške i pomoći u učenju pružali učenicima, a roditelji i učenici koliko su podrške i pomoći učenici primali iz škole za vrijeme konsultativne nastave.

Grafikon 28. Emocionalna podrška i pomoć u učenju

Direktori, pedagozi, nastavnici i roditelji smatraju u visokom procentu da su učenici uvijek i često dobivali emocionalnu podršku i pomoć u učenju. Za razliku od navedenih ispitanika, učenici smatraju da su iz škole povremeno dobijali emocionalnu podršku i pomoć u učenju (učenici osnovne škole 43,3% i učenici srednje škole 58,4%). Prema odgovorima učenika, može se zaključiti da je pružena pomoć i podrška škole za vrijeme konsultativne nastave bila nedovoljna, te da su iz tog razloga učenici tražili pomoć i podršku i izvan škole.

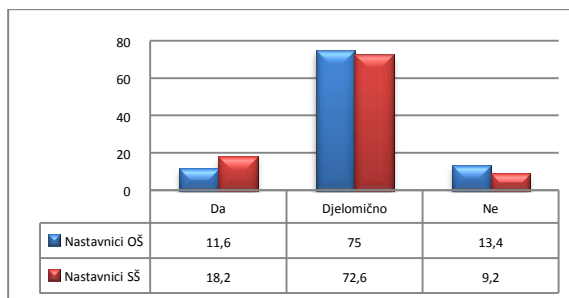
Grafikon 29. U slučaju poteškoća učenici su tražili pomoć

Na pitanje od koga su najčešće tražili pomoć u slučaju poteškoća u radu, učenici osnovne škole su u procentu od 46,4% naveli porodicu. Učenici srednje škole su u procentu od 59% tu pomoć tražili od drugara, a samo ih je 8,6% pomoć tražilo od porodice, što i odgovara uzrastu ispitanika. Pored navedenog učenici su tražili pomoć od nastavnika, oslanjali su se na vlastiti rad i tražili informacije na internetu.

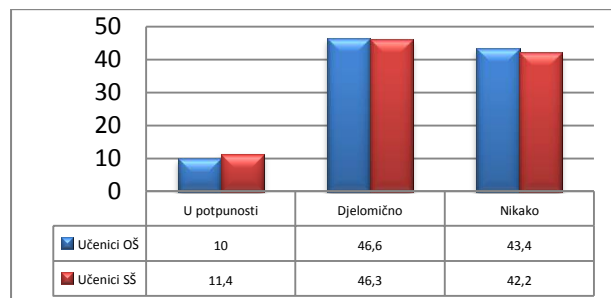
2.5. Pozitivne karakteristike i izazovi konsultativne nastave – izjašnjenja ispitanika

Kako bi se konsultativna nastava sagledala iz svih njenih aspekata, ispitanici su imali priliku da odgovorima na niz pitanja, promišljajući o izazovima s kojima su se suočavali, iskažu svoje zadovoljstvo i mišljenje o njenim dobrim stranama te daju preporuke za unapređenje.

Traženo je općenito mišljenje ispitanika o konsultativnoj nastavi: nastavnici, kao direktni realizatori konsultativne nastave, pitani su da li smatraju da je ona dobra i učinkovita, učenici su pitani da li im više odgovara konsultativna nastava nego redovna nastava, a roditelji i učenici da li bi voljeli da se ovaj vid nastave povremeno realizira i u drugim okolnostima.

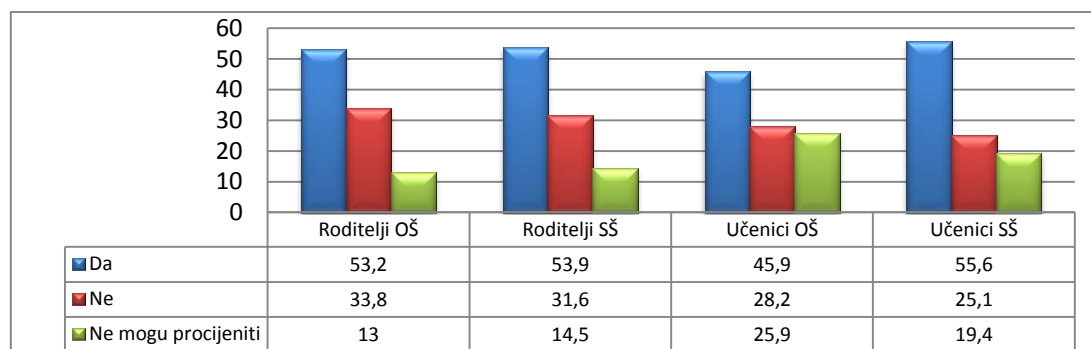
Grafikon 30. Učinkovitost konsultativne nastave

Grafikon 31. Konsultativna ili redovna nastava? – odgovori učenika –

Iz Grafikona 30. je vidljivo da je u distribuciji odgovora nastavnika na tri modaliteta najfrekventniji odgovor na modalitetu „djelomično“ (74%) dok je više nastavnika koji smatraju da je konsultativna nastava dobra i učinkovita (15%) nego onih koji smatraju da ona to nije (11%). Upoređujući odgovore nastavnika osnovnih škola i nastavnika srednjih škola, vidljivo je da je veći broj odgovora nastavnika srednjih škola na modalitetu „da“ (18,2%), a nastavnika osnovnih škola na modalitetu „ne“ (13,4%).

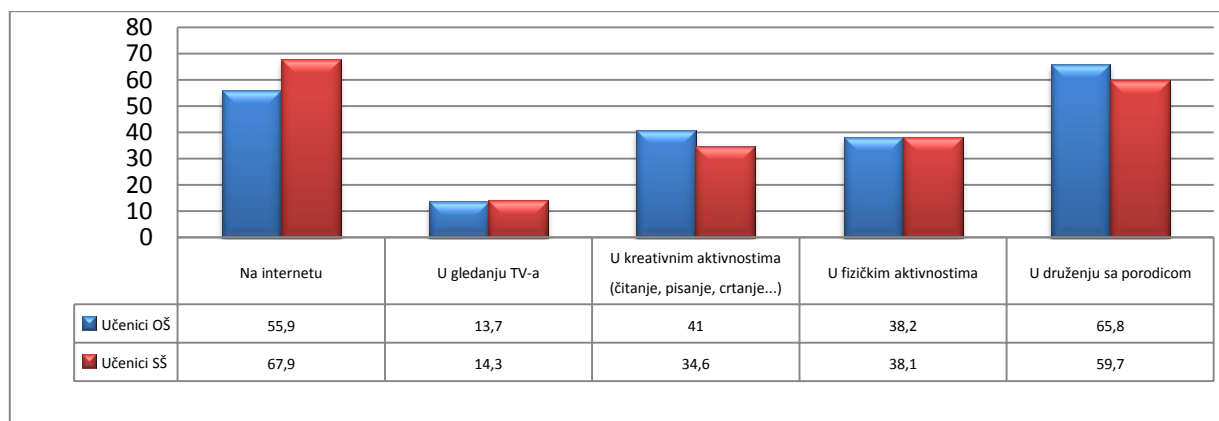
Na pitanje da li im više odgovara konsultativna nastava nego redovna nastava u školi, učenici su u najvećem procentu (46%) odgovorili da im djelomično više odgovara, a približno identičan procent učenika (43%) se izjasnio da im konsultativna nastava uopće ne odgovara u odnosu na redovnu nastavu. Zanimljivo je da je zanemarljiva razlika (maksimalno 1,4%) u odgovorima učenika osnovnih škola i učenika srednjih škola (Grafikon 31.).

Grafikon 32. Zainteresiranost za povremeno realiziranje konsultativne nastave i u drugim okolnostima

Na pitanje da li bi voljeli da se ovaj vid nastave povremeno realizira i u drugim okolnostima kao što su npr. loši vremenski uvjeti, nešto više od polovine roditelja (53%) dalo je potvrđan odgovor. Povremenu realizaciju online nastave podržava i više od polovine učenika srednjih škola (56%), dok je u odnosu na sve ispitanike najmanji procent slaganja kod učenika osnovnih škola (46%). Uočljiva je disperzija odgovora kod učenika osnovnih škola jer ih je neodlučnih 26%, a onih koji ne bi voljeli da se ovaj vid nastave povremeno ponovo realizira je 28%.

Ovaj vid nastave podrazumijevao je boravak i rad u kući, odnosno potrebu da učenici sami organiziraju svoje vrijeme u datim okolnostima, kako ono posvećeno radnim obavezama tako i slobodno vrijeme. S obzirom na to da su se učenici našli pred ovim izazovom, Upitnikom za učenike je tretirana i njihova samoevaluacija.

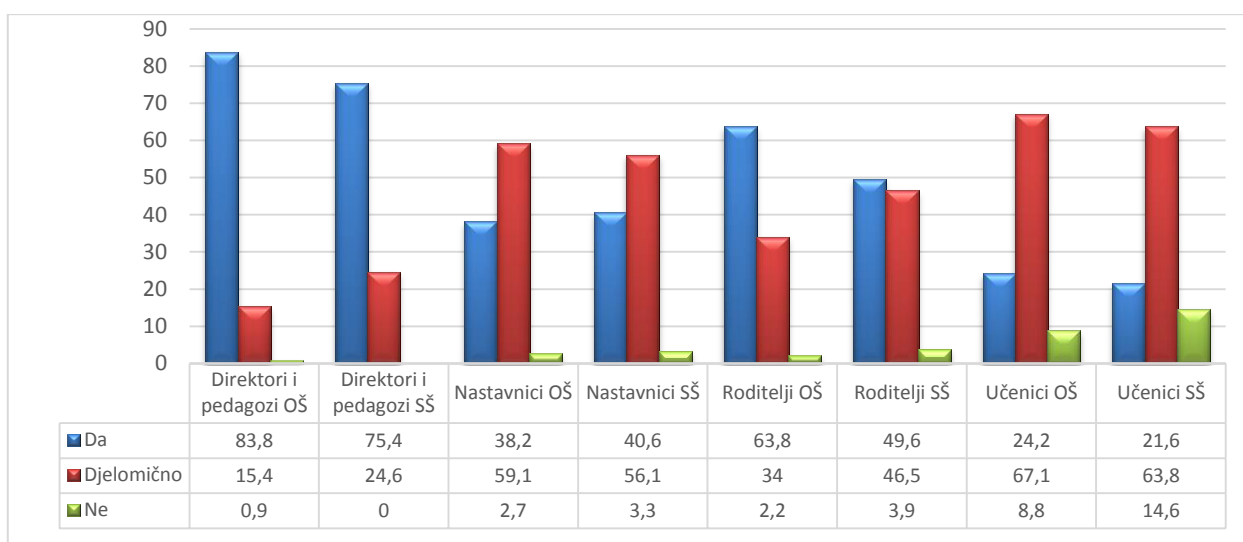

Grafikon 33. Slobodno vrijeme učenika

Upitani kako najčešće provode slobodno vrijeme, učenici su mogli označiti sve ponuđeno što se odnosi na njih iz *Grafikona 33*. Učenici osnovnih škola najviše slobodnog vremena provode u druženju s porodicom (65,8%), a učenici srednjih škola koristeći internet (67,9%). Postojala je i opcija da učenici navedu neke druge načine korištenja slobodnog vremena pored ponuđenih i tu je nekoliko učenika (uglavnom srednjih škola) navelo volonterski rad u mjesnoj zajednici, interaktivna predavanja u organizaciji NVO, pisanje društvenih projekata, s društvom itd.

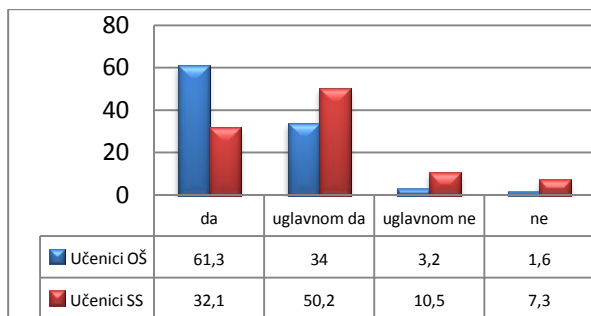
S obzirom na bitnost refleksije i samoevaluacije, učenicima je data prilika da procijene vlastiti uloženi trud i rad na skali od 1 do 5. Učenici su se u najvećem procentu ocijenili najvišom ocjenom (osnovci 65,8% i srednjoškolci 48,9%), zatim slijedi ocjena 4 (osnovci 30,1% i srednjoškolci 37,8%), tako da se ocjenama od 1 do 3 vrednovalo samo 9% učenika. Kod ocjene 5 se može uočiti da su učenici srednjih škola bili samokritičniji u odnosu na osnovce.

Upitnicima se, također, mjerilo zadovoljstvo ispitanika u vezi s izvođenjem konsultativne nastave, praćenjem, vrednovanjem i ocjenjivanjem te saradnjom škole i roditelja.

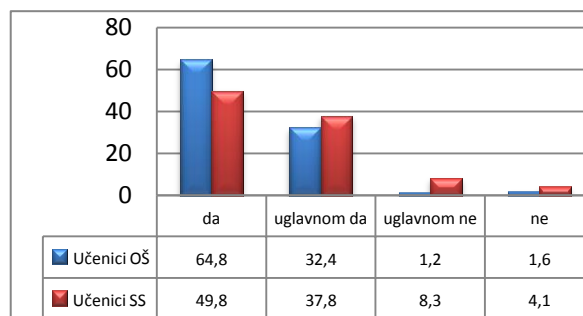

Grafikon 34. Zadovoljstvo izvođenjem konsultativne nastave

Svi ispitanici su imali priliku da iskažu zadovoljstvo izvođenjem konsultativne nastave. Najveće zadovoljstvo (na modalitetu „da“) iskazali su direktori/pedagozi (78%), zatim slijede roditelji (57%) i nastavnici (39%), a najmanje zadovoljstvo na ovom modalitetu je kod učenika (23%). Najfrekventniji odgovor na modalitetu „djelomično“ je kod učenika (65%) i nastavnika (58%). Proizlazi da je najviše nezadovoljnih (12%) među učenicima, dok kod direktora/pedagoga srednjih škola nema nezadovoljnih ispitanika.

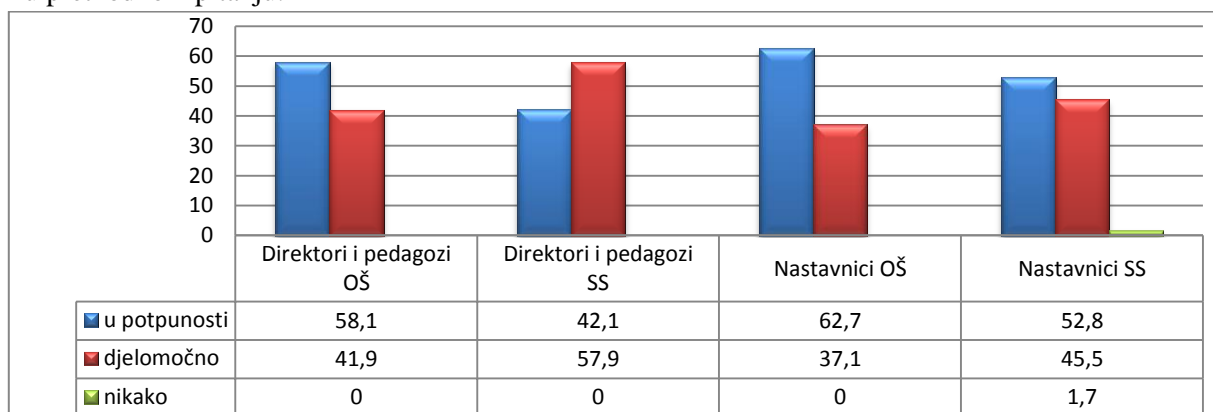
Grafikon 35. Zadovoljstvo učenika povratnim informacijama

Grafikon 36. Zadovoljstvo učenika načinom ocjenjivanja od strane nastavnika

Učenici su svoje zadovoljstvo povratnim informacijama koje dobijaju od nastavnika o urađenim zadacima iskazivali na četiri modaliteta slaganja. Najveća distribucija frekvencija je na modalitetima „da“ (47%) i „uglavnom da“ (42%), što znači da je povratnim informacija od nastavnika zadovoljno ili uglavnom zadovoljno 89% učenika. Procent učenika osnovnih škola koji su zadovoljni ili uglavnom zadovoljni povratnim informacijama je 95,3% a učenika srednjih škola 82,3%. Najveća je razlika između učenika osnovnih i srednjih škola na modalitetu „da“ jer su osnovci za 29% zadovoljniji od srednjoškolaca. Povratnom informacijom je nezadovoljno ili uglavnom nezadovoljno 11% učenika. Procent učenika osnovnih škola koji su uglavnom nezadovoljni ili nezadovoljni povratnim informacijama je 4,8%, dok je takvih više među učenicima srednjih škola i to 17,8%.

Kao što je vidljivo u *Grafikonu 36.*, zadovoljstvo učenika praćenjem, vrednovanjem i ocjenjivanjem tretirano je u još jednom pitanju. Ponuđena su ponovo četiri modaliteta a odgovori daju gotovo iste rezultate kao i u prethodnom pitanju.

Grafikon 37. Zadovoljstvo direktora/pedagoga i nastavnika saradnjom sa roditeljima

S obzirom na to da je uloga roditelja bitna za kvalitet realizacije konsultativne nastave, nameće se kao relevantno ispitati iskustvo direktora/pedagoga i nastavnika o saradnji s roditeljima. Svi ispitanici su u natpolovičnoj većini zadovoljni saradnjom i to nastavnici 58% a direktori/pedagozi 50,1%. Najzadovoljniji su nastavnici osnovnih škola (62,7% u potpunosti zadovoljno), a najmanje zadovoljni su direktori srednjih škola (u potpunosti je zadovoljno njih 42,1%). Među ispitanicima je samo 1,7% onih koji nisu uopće zadovoljni i to među nastavnicima srednjih škola.

S druge strane, roditelji su pitani koliko su oni zadovoljni saradnjom sa razrednikom/nastavnicima. Ogromna većina roditelja, njih oko 85%, iskazuje zadovoljstvo saradnjom i to nastavnici osnovnih škola više (90,6%) od nastavnika srednjih škola (79,1%). Djelomično zadovoljnih je oko 13% a nezadovoljnih samo oko 2%.

Na otvoreno pitanje o dobrim stranama konsultativne nastave, direktori i pedagozi osnovnih i srednjih škola su iskazali većinsko mišljenje da je, u vremenu pandemije, a u cilju zaštite zdravlja učenika, konsultativna nastava bila zadovoljavajuća alternativa redovnoj nastavi i omogućila je nastavak razvijanja radnih navika kod učenika. Bila je i izazov jer je donekle predstavljala novi način učenja i poučavanja i omogućila novi pristup

vrednovanju učeničkih postignuća. Konsultativna nastava, prema mišljenju ovih ispitanika, zahtijeva stalnu refleksiju na vlastiti rad kroz saradnju s roditeljima i učenicima te samim tim otvara prostor za unapređenje vlastitog rada. Nastavni materijali su neovisno o vremenu i lokaciji bili dostupni učenicima što je omogućilo brži protok informacija do učenika. Učenici su imali priliku samostalno istraživati nastavne sadržaje, raditi na projektima i zadacima i biti kreativniji zbog stalne upotrebe IKT uređaja i različitih e-alata za nastavu. Upotreba različitih modernih aplikacija, koje su učenicima zanimljive, vodila je ka njihovoj većoj motivaciji za rad i korištenju više izvora znanja te saradnji na rješavanju postavljenih zadataka. O planiranju i organizaciji vremena za rad i učenje su samostalno odlučivali i omogućeno im je da rade svojim tempom. Odnos između nastavnika i učenika je opušteniji što je dovelo do lakše i češće komunikacije između njih. Povučeni i pasivni učenici su pokazali veću zainteresiranost i bili aktivniji nego u redovnoj nastavi.

Direktori i pedagozi su navodili i kako se konsultativna nastava odražavala na rad nastavnika. Kroz ovaj vid nastave došla je do izražaja kreativnost nastavnika u obradi nastavnih sadržaja. Nastavnici su intenzivnije razmjenjivali IKT iskustva. Omogućen je individualni rad s većinom učenika, primjenjivana je problemska i istraživačka nastava. Potaknuti pozitivnim iskustvima, nastavnici iskazuju zainteresiranost da i u redovnim uvjetima realiziraju dio nastave na ovaj način.

Roditelji su mogli steći jasniju sliku o odgovornosti učenika u vanškolskom/porodičnom okruženju te imati uvid u rad učenika i nastavnika.

Mali procent (oko 3%) direktora i pedagoga se izjasnio da konsultativna nastava nema dobrih strana.

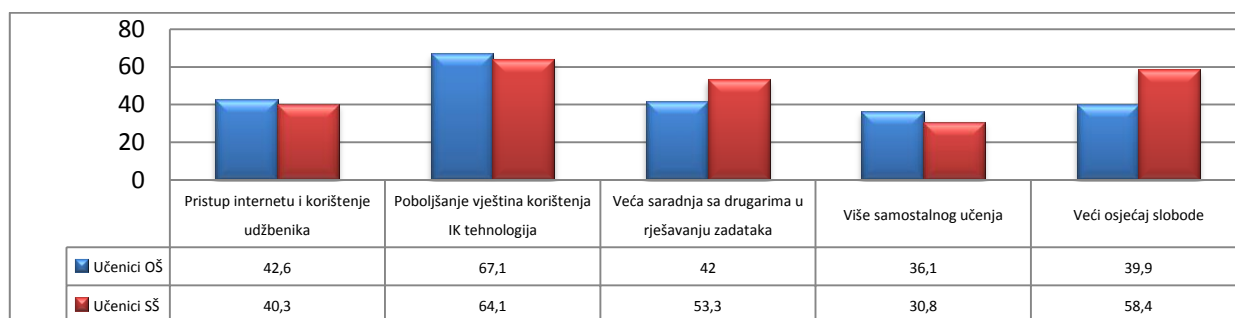
Mišljenje o dobrim stranama konsultativne nastave traženo je i od nastavnika. Može se zaključiti da najveći broj nastavnika uviđa slične prednosti konsultativne nastave. Najfrekventniji odgovori su:

- omogućava razvijanje znanja i vještina potrebnih za korištenje IKT i informatičke pismenosti svih učesnika odgojno-obrazovnog procesa;
- pruža priliku da se tehnologija koristi u odgojno-obrazovne svrhe u svim predmetima;
- učenici ulaze ozbiljnije u svijet informacionih tehnologija i otvaraju nove pozitivne procese na društvenim mrežama čime se smanjuje trend negativnih pojava informatičke nepismenosti;
- iskustvo učenja na daljinu može biti olakšica za studiranje, stručno usavršavanje i napredovanje u životu;
- jača samostalnost učenika u radu i odgovornost prema obavezama i planiranju vremena za učenje;
- razvija individualnu kreativnost i inovativnost kod učenika i nastavnika;
- učenici su upućeniji na istraživački pristup u učenju za koji sada imaju više vremena i uče se da korištenjem različitih izvora samostalno prikupljaju informacije, traže pojašnjenja i dolaze do zaključaka što vodi ka jačanju intrinzične motivacije;
- podstiče i kod nastavnika istraživački pristup temama, metodama i strategijama kao i istraživanje potencijala koje tehnologija nudi u učenju i poučavanju;
- „nevidljivi“, introvertni i stidljivi učenici koji imaju problema u socijalnoj interakciji ili kojima više odgovara individualni rad postali otvoreniji i slobodniji;
- učenicima kojima usmeno izlaganje/odgovaranje i javni nastup nisu jača strana zbog treme, zbunjenosti ili straha, imali su priliku da se više iskažu i budu aktivniji i produktivniji u svom radu;
- jačanje samodiscipline i samopouzdanja kod učenika;
- omogućava fleksibilniji pristup nastavnom procesu u smislu organizacije rada i učenika i nastavnika, kako vremenske, prostorne tako i tehnološke (u smislu izbora uređaja);
- učenici imaju više vremena za usvajanje nastavnih sadržaja;
- mogu individualizirati pristup i prilagoditi nastavu individualnim potrebama i mogućnostima učenika, olakšan je rad s učenikom „jedan na jedan“ i pružanje podrške bez drugih aktera;
- opušteniji rad u atmosferi s manje stresa i bez ometanja i pritiska vršnjaka;
- veća mogućnost za aktualiziranje nastavnih sadržaja s fokusom na ono što je bitno;
- učenici imaju stalni pristup edukativnim materijalima neovisno o vremenu i lokaciji što im olakšava izvršavanje zadataka i usvajanje gradiva te kontinuiranu povratnu informaciju o postignutom uspjehu;
- omogućava veću transparentnost kako rada učenika tako i nastavnika;
- kod učenika podstiče timski rad i bodrenje, pružanje podrške i empatije;

- omogućava viši nivo saradnje među nastavnicima te prisniju i bržu komunikaciju s roditeljima;
- povećano učešće i zalaganje roditelja u realizaciji nastave i praćenju svoje djece u izvršavanju obaveza gdje roditelj u svakom trenutku ima uvid u postignuće djeteta;
- roditelji imaju priliku da shvate značaj i težinu nastavničkog posla te važnost uloge nastavnika;
- ekonomičnost, ušteda u vremenu jer nije bilo putovanja za učenike i nastavnika;
- omogućava veći stepen zaštite zdravlja učenika i nastavnika kao i održavanje kontinuiteta nastavnog procesa te socijalne i emotivne veze škole i učenika.

Nešto manje od 5% nastavnika smatra da konsultativna nastava uopće nema dobrih strana.

Kako bi se prikupila mišljenja učenika o dobrim stranama konsultativne nastave, u pitanju je bilo ponuđeno pet opcija gdje se moglo odabrati maksimalno tri te je predviđena i mogućnost da se dopiše još ideja.

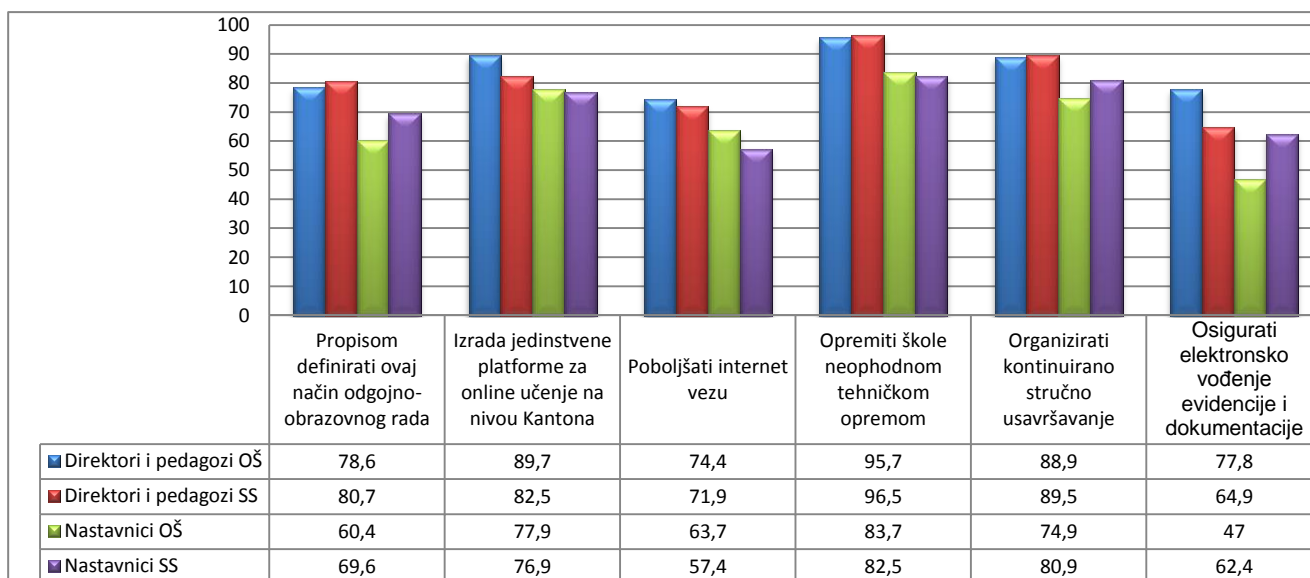

Grafikon 38. Dobre strane konsultativne nastave prema mišljenju učenika

Među ponuđenim odgovorima učenici su se u najvećem procentu (oko 66%) izjasnili da je poboljšanje vještina korištenja IKT dobra strana konsultativne nastave, zatim slijedi veći osjećaj slobode (oko 49%), veća saradnja s drugarima u rješavanju školskih zadataka (oko 48%), pristup internetu i korištenje udžbenika (oko 41%) te više samostalnog učenja (oko 33%). Najveća razlika između mišljenja učenika osnovnih i srednjih škola je u vezi s većim osjećajem slobode jer se 18,5% više učenika srednje škole opredijelilo da im je to jedna od tri ključne dobre strane konsultativne nastave.

U opciji „drugo“ učenici su pored gore ponuđenih odgovora navodili i sljedeće: „uči me samostalnom organiziranju vremena, uči me snalažljivosti, smanjuje upotrebu papira i sječu šuma, nastava se može pratiti bez ometanja drugih učenika, ne moram nositi teške knjige i ruksake i rano ustajati...“.

Bilo je važno dobiti i preporuke od učesnika odgojno-obrazovnog procesa kako bi se bolje sagledao prostor za unapređenje konsultativne nastave.

Grafikon 39. Preporuke za unapređenje konsultativne nastave

U preporukama za unapređenje konsultativne nastave, direktori/pedagozi i nastavno osoblje osnovnih i srednjih škola u najvećem procentu navode da je potrebno opremiti škole neophodnom tehničkom opremom za online

nastavu/učenje (90%), a zatim organizirati kontinuirano stručno usavršavanje (84%), izraditi jedinstvenu platformu za online učenje na nivou Kantona (82%), propisom definirati organizaciju i realizaciju ovog načina odgojno-obrazovnog rada (72%), poboljšati internet vezu (67%) i osigurati elektronsko vođenje evidencije i dokumentacije (63%). Razlike između direktora/pedagoga i nastavnika su najveće u pogledu elektronskog vođenja dokumentacije i evidencije i potrebe za propisima (oko 16% manje nastavnika je izabralo ove opcije). Zanimljivo je da se jedino za opciju u vezi s elektronskim vođenjem evidencije i dokumentacije izjasnilo manje od pola ispitanika i to nastavnika osnovne škole (47%).

Pored navedenog u opciji „drugo“ direktori/pedagozi preporučuju povremeno uvođenje ovakve vrste nastave (e-dana) u toku školske godine, edukaciju roditelja i učenika za korištenje platformi te osiguranje IKT opreme za učenike. Još jedan prijedlog je napraviti rezime iskustava u realizaciji online nastave sa svim učesnicima (okrugli stolovi, panel diskusije i dr.), a u donošenju propisa tražiti mišljenje prosvjetnih radnika i uvažiti preporuke za bolju praksu.

U istom kontekstu, nastavnici najčešće navode da im je potrebno osigurati neophodnu opremu za realizaciju online nastave. Također, slažu se sa direktorima/pedagozima da je neophodno i učenicima osigurati IKT opremu te educirati roditelje i učenike za njeno korištenje (pogotovo učenike mlađeg uzrasta koji po NPP-u još nemaju informatiku). Postoji i slaganje oko uvođenja u nastavni kalendar minimalno jedne sedmice online nastave tokom jednog polugodišta. Veliki broj prijedloga se odnosi na vrednovanje i ocjenjivanje učenika i potrebu da se ova oblast uredi jasno definiranim propisom tako da se adekvatno vrednuju aktivni učenici i oni koji redovno rade, odnosno oni koji ignoriraju i ne rade a u mogućnosti su. Nastavnici smatraju da se ne treba dopustiti da učenici koji se maksimalno zalažu u radu budu isto tretirani kao i učenici koji, pored ostvarenih svih uvjeta, ne prate konsultativnu nastavu i oglašuju se na sva upozorenja nastavnika i razrednika. Prijedlozi nastavnika su se odnosili i na potrebu postojanja stalne podrške nastavnicima, revidiranja NPP-a, digitaliziranje nastavnih sadržaja, uvođenje elektronskog dnevnika i osiguranje kontinuiteta u praćenju izvršavanja obaveza svih učesnika u nastavnom procesu u svrhu podizanja nivoa odgovornosti.

Kako stavovi roditelja učenika osnovnih i srednjih škola čine važan pokazatelj koji može usmjeriti promišljanje o organizaciji konsultativne nastave, Upitnik za roditelje/staratelje je predvidio da i oni daju preporuke za njeno unapređenje. Identični stavovi svih roditelja odnose se na mnoge elemente Upitnika te su u ovom prikazu rezultata objedinjeni. Specifičnosti u stavovima roditelja učenika osnovnih i srednjih škola bit će istaknuti.

S obzirom na već identificirane probleme u prethodnom poglavlju, roditelji predlažu da se online nastava odvija preko jedinstvene platforme i da se osigura pristup internetu. Roditelji žele online nastavu s direktnim vizuelnim kontaktom nastavnika i učenika stvarajući virtualne učionice. Predloženo je i osnivanje fonda koji bi učenicima slabijeg materijalnog stanja omogućio kupovinu IKT opreme, kao i da Vlada Zeničko-dobojskog kantona uloži sredstva u IKT opremu za škole i učenike koji nisu u mogućnosti kupiti tablete ili laptope/računare i koji nemaju besplatnu internet konekciju.

Veliki procent roditelja pozitivno se izrazilo o „snalaženju“ nastavnika i škola u situaciji za koju ni učenici ni nastavnici nisu bili pripremljeni. Realan i iskustven stav roditelja ukazao je na neophodnu „informatičku“ edukaciju nastavnika, učenika i roditelja. Dakle, data je sugestija da se u narednom periodu, u školskim uvjetima, organiziraju radionice za nastavnike, roditelje i učenike kako bi lakše koristili interaktivne platforme. Roditelji, pogotovo oni u osnovnim školama, su jako zainteresirani za ovaj vid obuke kako bi pomogli svojoj djeci u realizaciji nastave u vanrednim situacijama.

Također, predloženo je da nastavnici u toku konsultativne nastave zadatke koncipiraju tako da učenici istražuju, rade projekte, sami ili u grupi učenika (online), referate i sl. budući da je ovakav vid organizacije nastave dao učenicima mogućnost samostalnog učenja. Ukazano je i na važnost da nastavnici blagovremeno učenicima šalju povratne informacije o napredovanju u učenju, rezultatima rada i ocjenama.

Roditelji preporučuju, uz određene promjene u organizaciji, a na osnovu iskustava svih aktera u procesu odgoja i obrazovanja, da se ovakav način realizacije nastave organizira i u „normalnim“ uvjetima redovne škole, po jednu radnu sedmicu u svakom polugodištu jer bi učenicima bilo interesantno, a i bolesnoj djeci bi se dala veća mogućnost učestvovanja u školskim aktivnostima.

3. ZAKLJUČCI

- Zbog opasnosti od širenja corona virusa (COVID 19) na području Zeničko-dobojskog kantona redovna nastava je zamijenjena alternativnim oblikom nastave “konsultativnom nastavom uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija”, a koja je definirana aktima Ministarstva i realizirana od 12. marta 2020. godine do kraja nastavne godine.
- Konsultativna nastava je trajala neočekivano dugo, bila je uslovljena obaveznom socijalnom (fizičkom) odvojenošću i realizirana/praćena je od kuće uz korištenje vlastite opreme nastavnika i učenika.
- Dominantan problem u organizaciji konsultativne nastave vezan za nedostatak IKT opreme a koji su uočili direktori/pedagozi i nastavnici je taj što učenicima nedostaje IKT opreme, a zatim se kao problem ističe otežana pristup internetu te nedostatak opreme nastavnika i nedostatak opreme u školama.
- Postojeća oprema nije mogla zadovoljiti potrebe tehničke podrške konsultativnoj nastavi jer bi to podrazumijevalo da škole stave na raspolaganje svim učenicima (cca 41000) i nastavnicima (cca 4100) IKT uređaje.
- Od ukupnog broja učenika na području Zeničko-dobojskog kantona njih oko 95% je uglavnom redovno uključeno u nastavu (iznad 80% nastave) što je približno procentu pohađanja redovne nastave. Od 5% učenika koji su imali procenat uključenosti u nastavu ispod 80%, njih 0,5% nije bilo nikako uključeno, a za 0,5% učenika, koji nisu imali potrebnu opremu, škole su pronašle alternativne načine komunikacije dostavljanjem printanih nastavnih materijala.
- S obziromna to da su na nivou nastavničkih vijeća škole dogovorile model i način organizacije i realizacije konsultativne nastave istraživanje pokazuje postojanje dva dominantna modela koja se međusobno nadopunjuju: nastavnici realiziraju konsultativnu nastavu i komuniciraju s učenicima “bez posrednika” i razrednik koordinira razmjenu nastavnih sadržaja između nastavnika i učenika/roditelja. Važno je naglasiti da se navedeni modeli i načini organizacije i realizacije konsultativne nastave međusobno ne isključuju jer su u početku realizacije konsultativne nastave razrednici, učitelji ili administrator koordinirali konsultativnu nastavu, da bi postepeno nastavnici formirali vlastite grupe/e-mail liste na nivou nastavnog predmeta i tako komunicirali s učenicima bez posrednika.
- Najčešće korištene platforme/aplikacije/načini komunikacije za realizaciju konsultativne nastave su Viber aplikacija i komunikacija putem e-mail lista koje omogućavaju nesmetano obavljanje konsultacija između nastavnika i učenika, ali i svode cjelokupnost nastave na pružanje konsultacija/instrukcija što ograničava njenu odgojno-obrazovnu dimenziju. U manjem procentu (ispod 50%) su korištene platforme/aplikacije Google Classroom, Messenger i Zoom, ali se u praksi pojavljuju i Edmodo, Whats App, Microsoft Teams, Microsoft Office 365, Skype, Jitsi Meet, Webex Meet (srednje škole) i dr.
- Prema izjavama direktora/pedagoga osnovnih i srednjih škola, nastavnika osnovnih i srednjih škola i roditelja učenika srednjih škola za realizaciju konsultativne nastave najčešće je korišten računar/laptop, dok su za razliku od njih učenici osnovnih i srednjih škola i roditelji učenika osnovnih škola izjavili da je konsultativna nastava najčešće praćena putem mobitela (mobilni telefon). Zanimljivo je da učenici osnovne škole navode kako u većem procentu koriste mobitel od učenika srednje škole. Zabrinjavajući je podatak da se konsultativna nastava u osnovnoj školi prema mišljenju i učenika i roditelja najčešće prati putem mobitela, uzimajući u obzir činjenicu da dugotrajno dnevno korištenje mobitela ostavlja posljedice na psihofizičko zdravlje djece (posebno kod učenika mlađeg uzrasta).
- Najučestaliji oblici realizacije konsultativne nastave prema svim ispitanicima dominantno su: upućivanje na sadržaje u udžbenicima, interaktivno komuniciranje s učenicima uz pomoć aplikacija i postavljanje nastavnih materijala i zadataka na online aplikacije i platforme (iznad 80% učestalosti). Interesantno je naglasiti da su navedeni načini realizacije konsultativne nastave povezani s najčešćom upotrebom Viber aplikacije i e-maila što potvrđuje pretežnu konsultativnost ovog modela nastave. Pored navedenih načina, prema mišljenju ispitanika pojavljuju se u manjem procentu snimljena predavanja koja se prosljeđuju učenicima te slanje printanih materijala.
- Da bi se realizirala konsultativna nastava, nastavnici su trebali pripremiti nastavne sadržaje za ovakav vid poučavanja, prema izjavama ispitanika, u tu svrhu oko 90% nastavnika je prilagođavalo nastavne sadržaje i

revidiralo mjesečne planove rada, preko 50% ih je izostavljalo sadržaje koji su zahtjevni za samostalno učenje i oko 30% ih je koreliralo sadržajima s drugim nastavnim predmetima. Zanimljivo je da su nastavnici u procentu od oko 90% kazali kako su prilagođavali nastavne sadržaje, dok više od polovine učenika smatra da su sadržaji i dalje obimni i zahtjevni, te da su bili preopterećeni sadržajima, zadacima i obavezama (učenici osnovnih škola 49%, a učenici srednjih škola 72%), što upućuje na potrebu daljeg smanjivanja obimnosti nastavnih sadržaja ukoliko bi se organizirala online nastava u budućnosti.

- Većina nastavnika je informirala učenike o ciljevima i zadacima konsultativne nastave, informirala učenike o kriterijima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja i pružali učenicima povratnu informaciju o njihovim postignućima, što je u skladu i s iskazanim zadovoljstvom učenika pružanjem povratnih informacija od strane nastavnika i načinom ocjenjivanja. Dominantni načini praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja rada učenika prema direktorima/pedagozima i nastavnicima su vođenje bilješki o učenicima i dostavljanje pisanih radova. Pored navedenih oblika, rad učenika je vrednovan i kroz: dostavljanje audio-video materijala, obavljanjem video poziva, pomoću projekata/prezentacija, kvizova, takmičenja, praktičnih radova i sl.
- Realizacijom konsultativne nastave najzadovoljniji su direktori/pedagozi, njih oko 80%, i nešto više od polovine roditelja. Djelomično je zadovoljno više od polovine nastavnika i učenika, dok su najveći procent nezadovoljstva realizacijom konsultativne nastave pokazali učenici (8,8% učenika osnovnih škola i 14,6% učenika srednjih škola). Pored navedenog, najveći procent nastavnika smatra da je konsultativna nastava samo djelomično učinkovita, a većina učenika daje prednost redovnoj nastavi što dokazuje koliko je učenicima bitna redovna nastava i sve ono što ona nudi.
- Stručno usavršavanje nastavnika o korištenju IKT-a u nastavi organiziralo je manje od trećine škola. Kako bi mogli udovoljiti zahtjevima konsultativne nastave preko 90% nastavnika se samostalno stručno usavršavalo o korištenju IKT-a u nastavi, zatim uz pomoć kolega i putem webinarima. Nastavnici su izrazili potrebu za stručnim usavršavanjem iz sljedećih oblasti: praćenje, napredovanje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika u online nastavi, primjena odgovarajućih strategija i učenja u online nastavi te primjene IKT-a u online nastavi i pedagoško-psihološke odrednice online nastave. Ohrabruje podatak da je preko 70% nastavnika procijenilo da se uspješno koristi IKT-om za potrebe konsultativne nastave.
- Iako je većina nastavnika konstatala da su imali podršku i pomoć tokom realizacije konsultativne nastave od strane direktora, pomoćnik direktora i stručnih saradnika, i procijenili da je saradnja na nivou stručnih aktiva bila uspješna, interesantno je da trećina njih konstatuje da su bili prepušteni sami sebi.
- Konsultativna nastava se uglavnom realizirala uz poštivanje dogovorenog rasporeda časova i uz djelomično uvažavanje slobodnog vremena učenika. Učenici su u odnosu na redovnu nastavu manje vremena provodili u praćenju konsultativne nastave, ali su zato provodili više vremena u samostalnom radu i učenju u odnosu na vrijeme učenja nakon redovne nastave. Interesantno je da je došlo do povećanog učešće roditelja učenika osnovnih škola u učenju i izradi zadataka jer su u procentu od 71% procijenili da su zajednički radili s djetetom dnevno oko 3 sata a radi izraženije potrebe mlađe djece za pomaganjem i podrškom od strane odrasle osobe u razvijanju vještina pisanja, čitanja, računanja, organizacije vremena i prostora. Tokom realizacije konsultativne nastave saradnja roditelja i škole je naročito došla do izražaja. Saradnjom s roditeljima nezadovoljno je samo 1,7% direktora/pedagoga, nema nezadovoljnih nastavnika a saradnjom sa razrednikom/nastavnicima nezadovoljno je samo 1,8% roditelja.
- Najizraženije poteškoće za vrijeme konsultativne nastave prema odgovorima direktora/pedagoga i nastavnika su nedostatak digitalnih znanja i vještina nastavnika i učenika te djelomična realizacija nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta iako je više od 75% nastavnika i više od 90% učenika procijenilo da ima razvijene digitalne kompetencije. Za učenike je pored preopterećenosti sadržajima, zadacima i obavezama izrazitu poteškoću predstavljalo dobijanje velikog broja zadataka s kratkim rokom izrade i učenje bez fizičkog prisustva nastavnika. Najveći problem roditeljima predstavljala je slaba motiviranost djeteta za rad.
- Roditelji su ukazali na problem motivacije djece za učenje i izradu zadataka. Zbog dužine trajanja konsultativne nastave, preopterećenosti učenika nastavnim sadržajima i zadacima, kao i umora učenika,

došlo je do pada motiviranosti i sve češćeg nejavljanja učenika nastavnicima u odnosu na početak konsultativne nastave.

- Za razliku od direktora/pedagoga i nastavnika koji u najvećem procentu (iznad 80%) smatraju da je ozbiljna posljedica u realizaciji konsultativne nastave otežana objektivnost ocjenjivanja, za roditelje i učenike najozbiljnija posljedica je boravak u zatvorenom prostoru i nedostatak druženja. Zanimljivo je da gotovo polovinu učenika brine povećana upotreba IKT-a, a da roditelje dodatno zabrinjava nedostatak odgojne komponente u konsultativnoj nastavi.
- Iako je više od polovine direktora/pedagoga i nastavnika izjavilo da su učenici dobivali emocionalnu podršku i pomoć u učenju iz škole, polovina učenika je kazala da su navedenu podršku i pomoć primali povremeno. Učenici osnovnih škola su najčešće tražili pomoć od porodice, a učenici srednjih škola od druga i to u duplo većem procentu nego od nastavnika.
- Oko polovine roditelja i učenika su kazali da bi voljeli povremenu realizaciju konsultativne nastave i u nekim drugim okolnostima, s tim što je trećina učenika i roditelja kazala da ne bi voljela da se ovakav vid nastave organizira niti povremeno. Također, među odgovorima direktora/pedagoga i nastavnika nalaze se i preporuke za povremeno uvođenje učenja na daljinu u toku školske godine.
- Izjašnjavajući se o dobrim stranama konsultativne nastave, gotovo svi ispitanici ističu da ona omogućava intenzivnije razvijanje određenih ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, fleksibilniju organizaciju rada u nastavnom procesu, veći nivo individualiziranog pristupa učeniku u skladu s njegovim potrebama i mogućnostima, te veću transparentnost, kako rada učenika tako i nastavnika.
- Iako je analiza rezultata ankete ukazala na teškoće, probleme, izazove, ali i dobre strane konsultativne nastave, većina nastavnika, oko 90%, smatra da će se određeni sadržaji morati ponoviti/realizirati kada se steknu uvjeti za nesmetano odvijanje nastave, dok više od polovine svih ispitanika smatra da konsultativna nastava samo djelomično osposobljava učenika za nastavak školovanja. Smatraju da konsultativna nastava/online nastava ne može biti adekvatna zamjena redovnoj nastavi jer se odgojno-obrazovni sistem i odgojno-obrazovni rad ne može bazirati samo na konsultacijama, instrukcijama ili učenju na daljinu jer ovakav koncept učenja ne može zamijeniti širinu i bogatstvo koje nudi neposredan odgojno-obrazovni rad u školi.

4. PREPORUKE

- Naredne korake za provođenje/unapređenje učenja na daljinu/online učenja/nastave planirati na osnovu prikupljenih i analiziranih iskustava svih učesnika „konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija“, prije svega vezanih za pristup učenju i poučavanju na daljinu te uloge i potreba učesnika u ovoj nastavi
- Propisom definirati način organizacije i realizacije konsultativne nastave („učenja na daljinu“, „online učenja/„e-učenja“) za moguću **primjenu u inoviranju redovne nastave** (povremeno korištenje tokom školske godine za sve učenike – npr: „sedmica online učenja“ ili povremeno korištenje za pojedine učenike koji često opravdano izostaju – zdravstveni razlozi, sportisti i sl.) i **primjenu u vanrednim okolnostima** (pandemije, vremenske nepogode i sl.).
- Potrebno je osigurati preduvjete koji mogu zadovoljiti potrebe tehničke podrške online nastave/nastave na daljinu.
- Prilikom odlučivanja o korištenju jedinstvene platforme/aplikacije ili nekoliko platformi/aplikacija za ujednačenu organizaciju i realizaciju online nastave na nivou Kantona, voditi računa o mogućnostima i karakteristikama istih jer se pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke odrednice nastave ne mogu svesti na pružanje konsultacija, davanje instrukcija i prenošenje informacija svodeći tako ulogu nastavnika na ulogu instruktora i konsultanta. Potrebno je obezbijediti i licence za pojedine platforme.
- U svrhu priprema za „nastavu na daljinu“/ „online nastavu“ organizirati osposobljavanje nastavnika za korištenje odabranog „seta“ platforme/i i/ili aplikacija (način korištenja – didaktičko-metodičke mogućnosti platformi/aplikacija, prednosti i nedostaci platformi/aplikacija itd). Također, stručno usavršavati/osposobljavati nastavnike i stručne saradnike o načinima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja učenja na daljinu/online učenja, primjeni odgovarajućih metoda i tehnika poučavanja i učenja u online nastavi, te primjeni IKT-a u online nastavi i pedagoško-psihološkim odrednicama online nastave.
- Iskoristiti stečena iskustva za inoviranje nastavnih planova i program i digitaliziranje nastavnih sadržaja.
- Također, na bazi stečenih iskustava unaprijediti postojeći model konsultativne nastave, prije svega kroz prilagođavanje sadržaja i odabir metoda poučavanja i učenja, povećavajući tako razumljivost i zanimljivost sadržaja koji se uče. U tom procesu: a) definirati vrijeme online nastave poštujući slobodno vrijeme i učenika i nastavnika, što podrazumijeva planiranje sedmičnog opterećenja na nivou odjeljenja ili razreda intenzivnijom saradnjom nastavnika, b) prilagoditi raspored časova novonastalim okolnostima uz poseban naglasak na nastavne predmete čiji je sedmični fond 3-5 sati, c) ograničiti vrijeme trajanja nastavnog časa ako se koristi platforma koja nudi audio-vizualni kontakt s učenicima u „virtualnoj učionici“, d) unaprijediti realizaciju konsultativne nastave uz prevazilaženje oblika kao što su dostavljanje materijala učenicima ili upućivanje na materijale na internetu itd, e) više pažnje posvetiti emocionalnom stanju i potrebama učenika, tj. kontinuirano zagovarati odgojnu dimenziju nastave i škole itd.
- Povećanjem nivoa digitalnih kompetencija nastavnika i učenika pruža se prilika da se IKT na kreativan i istraživački način koristi u odgojno-obrazovne svrhe u svim predmetima u redovnoj nastavi.
- Koncept „online učenja“ nosi povećanu izloženost učenika digitalnom nasilju (nasilju putem interneta – cyberbullying) i zbog toga je potrebno da nastavnici i roditelji ovladaju osnovnim softverskim alatima kako bi zaštitili djecu od nasilja putem interneta.

5. LITERATURA

- Čelebić, G., Rendulić, I. (2011) ITdesk.info – projekt računalne e-edukacije sa slobodnim pristupom – *Priručnik za digitalnu pismenost: osnovni pojmovi informacijske i komunikacijske tehnologije* [online]. Zagreb: ODRAZI. (dostupno 15.5.2020.)
- Fejgelj, S. (2004). *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Mužić, V. (2004.). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
- Poljak, V. (1990). *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Terhart, E. (2001). *Metode podučavanja i učenja: uvod u problem metodičke organizacije poučavanja*. Zagreb: Educa.
- Vilotijević, M. (2001). *Didaktika 1, Predmet didaktike*. Sarajevo: Bh most.
- Vlahović, B.M. (2001). *Putevi inovacija u obrazovanju*. Beograd: Eduka.
- Von Cube, F. (1994). Didaktika kao kibernetičko-informacijska teorija. U: Gudjons H., Teske R., Winker R. (ur.), *Didaktičke teorije*, 62-76. Zagreb: Educa.
- Woolfolk A., Hughes M., Walkup V. (2014). *Psihologija u obrazovanju 2*. Beograd: Clio.

Dokumenti i publikacije

- Zakon o osnovnoj školi* (2018). Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona. Zenica: “Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, broj 3/18”.
- Zakon o srednjoj školi* (2017). Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona. Zenica: “Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, broj 9/17”.
- UNICEF, UNESCO, WFP i WB (2020). Okvir za ponovno otvaranje škola. <https://www.unicef.org/croatia> (dostupno 20.6.2020.)

Broj: 10-1-34-8947/20
Zenica, 20.8.2020. godine

DIREKTORICA

Aida Salkić

6. PRILOZI

UPITNIK ZA DIREKTORE I PEDAGOGE

Poštovani,

ovaj upitnik je sačinjen u svrhu analize realizacije konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija (u daljnjem tekstu: konsultativna nastava) u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona. Vaše učešće i doprinos su nam od neprocjenjive važnosti, a od pouzdanosti Vaših odgovora umnogome zavise ishodi naše analize.

Napomena: Riječi u muškom rodu odnose se i na ženski rod.

Unaprijed Vam se zahvaljujemo.

Općina/grad: _____

Naziv škole u kojoj radim: _____

Obavljam poslove:

- direktora
- pedagoga

1. Konsultativna nastava je organizirana na sljedeći način (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- razrednici su formirali virtualne grupe i koordiniraju razmjenu nastavnih sadržaja između nastavnika i učenika
- administratori na nivou škole koordiniraju razmjenu nastavnih sadržaja između nastavnika i učenika
- nastavnici realiziraju konsultativnu nastavu i komuniciraju sa učenicima bez posrednika (formirali vlastite grupe na nivou razreda/odjeljenja i koriste e-mail, platformu...)
- drugo: _____

2. Problemi sa kojim smo se suočili u organizaciji konsultativne nastave (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- nedostatak digitalnih znanja i vještina nastavnika
- nedostatak digitalnih znanja i vještina učenika
- nedostatak tehničkih sredstava – opreme u školi
- nedostatak tehničkih sredstava – opreme nastavnika
- nedostatak tehničkih sredstava – opreme učenika
- pristup internetu
- djelomično realiziranje nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta (npr. praktična nastava, glavni instrument u muzičkoj školi...)
- slaba motiviranost nastavnika
- slaba zainteresiranost učenika
- drugo: _____

3. Nastavničko vijeće je utvrdilo jedinstvenu platformu/aplikaciju/način komunikacije na nivou škole za potrebe konsultativne nastave:

- da
- da sa odobrenim izuzecima
- ne

4. Koje platforme/aplikacije/načine komunikacije koriste Vaši nastavnici u realizaciji konsultativne nastave (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- Viber
- Google Classroom
- E-mail
- Edmodo
- Messenger
- Zoom
- Jitsi Meet
- Webex Meet

- WhatsApp
- Skype
- Microsoft Teams
- Microsoft Office 365
- drugo: _____

5. Konsultativnu nastavu nastavnici najčešće realiziraju:

- iz škole
- od kuće
- drugo: _____

6. Koje digitalne uređaje najčešće koriste nastavnici za izvođenje konsultativne nastave?

- računar/laptop
- mobitel
- tablet
- drugo: _____

7. Koliko je digitalnih uređaja škola dala na revers nastavnicima i učenicima/roditeljima? (navedi broj)

8. Za potrebe konsultativne nastave nastavnici (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- snimljena predavanja prosljeđuju učenicima
- interaktivno komuniciraju sa učenicima putem aplikacija
- upućuju učenike na sadržaje u udžbeniku putem e-maila, Vibera...
- postavljaju nastavne materijale i zadatke uz korištenje aplikacija/platformi
- šalju printane materijale učenicima
- drugo: _____

9. Na koji način se vrši praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika za vrijeme konsultativne nastave? (označite sve što se odnosi na Vašu školu)

- učenici dostavljaju urađene pisane radove
- organiziraju se online kvizovi i takmičenja
- putem projekata/prezentacija
- putem praktičnih radova
- putem video poziva
- učenici dostavljaju audio/video materijale
- nastavnici vode vlastite bilješke o učenicima tokom realizacije nastave
- drugo: _____

10. Posljedice konsultativne nastave na cjeloviti razvoj učenika (označite sve sa čime se slažete):

- socijalna distanca od drugara
- duži boravak učenika u zatvorenom prostoru
- povećana upotreba IKT-a
- preopterećenost učenika školskim obavezama
- opterećenost roditelja/staratelja školskim obavezama – „škola u kući“
- stres kod djece i roditelja/staratelja
- nezainteresiranost učenika za nastavu
- otežana objektivnost ocjenjivanja učeničkih postignuća
- drugo: _____

11. Škola pruža emocionalnu podršku i pomoć u učenju učenicima za vrijeme konsultativne nastave:

- uvijek
- često
- povremeno

12. Konsultativnu nastavu za učenike sa teškoćama u razvoju nastavnici realiziraju (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- u individualnom radu sa učenicima sa teškoćama u razvoju

- u radu sa učenicom sa teškoćama u razvoju uz pomoć članova porodice
- u radu sa učenicom sa teškoćama u razvoju uz pomoć vršnjaka/drugara
- u radu sa učenicom sa teškoćama u razvoju uz pomoć stručnih saradnika
- drugo: _____
- u školi nema učenika sa teškoćama u razvoju

13. Za potrebe konsultativne nastave nastavnici su revidirali mjesečne planove rada:

- da
- djelomično
- ne

14. Konsultativna nastava se realizira prema rasporedu časova:

- da
- djelomično
- ne

15. Procent učenika koji redovno učestvuju u konsultativnoj nastavi je:

- 100%
- od 90% do 100%
- od 80% do 90%
- ispod 80%

16. U školi ima učenika koji su uključeni u konsultativnu nastavu iako nemaju potrebnu opremu (računar/internet) (navedite broj).

17. U školi ima učenika koji nisu uključeni u konsultativnu nastavu i nemaju potrebnu opremu (računar/internet) (navedite broj).

18. U školi ima učenika koji se nisu uključili u konsultativnu nastavu iako imaju potrebnu opremu (računar/internet) (navedite broj).

19. Ukoliko imate učenika iz prethodnog pitanja, navedite razloge njihovog neuključivanja (navedite max 5 razloga). _____

20. Preporuke za unapređenje konsultativne nastave (označite sve što se odnosi na Vašu školu):

- propisom definirati organizaciju i realizaciju ovog načina odgojno-obrazovnog rada
- izraditi jedinstvene platforme za online učenje na nivou Kantona
- poboljšati internet vezu
- opremiti škole neophodnom tehničkom opremom za online nastavu/učenje
- organizirati kontinuirano stručno usavršavanje
- osigurati elektronsko vođenje evidencije i dokumentacije
- drugo: _____

21. Zadovoljan sam realizacijom konsultativne nastave na nivou škole:

- da
- djelomično
- ne

22. Konsultativna nastava osposobljava učenika za nastavak obrazovanja:

- da
- djelomično
- ne

23. Sa koliko nastavnika ste imali/imate problem u preuzimanju radne obaveze realizacije konsultativne nastave: _____

24. Ukoliko postoje takvi nastavnici, navedite razloge. (navedite max 5 razloga)

25. Imam uvid u realizaciju konsultativne nastave:

- u potpunosti
- uglavnom
- u manjoj mjeri

26. U poređenju sa redovnom nastavom, uvid u rad nastavnika tokom realizacije konsultativne nastave je:

- olakšan
- ni olakšan ni otežan
- otežan

27. Škola organizira stručno usavršavanje nastavnika za korištenje IK tehnologije potrebne za realizaciju konsultativne nastave:

- da
- ne

28. Zadovoljan sam saradnjom sa roditeljima/starateljima:

- u potpunosti
- djelomično
- nikako

29. Navedite dobre strane konsultativne nastave. (navedite max 5)

HVALA!

UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Poštovani,

ovaj upitnik je sačinjen u svrhu analize realizacije konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija (u daljnjem tekstu: konsultativna nastava) u osnovnim i srednjim školama na području Zeničko-dobojskog kantona. Vaše učešće i doprinos su nam od neprocjenjive važnosti, a od pouzdanosti Vaših odgovora umnogome zavise ishodi naše analize. Molimo Vas da odgovarate na osnovu iskustva u radu u školi iz koje ste dobili ovaj upitnik.

Napomena: Riječi u muškom rodu odnose se i na ženski rod.

Unaprijed Vam se zahvaljujemo.

Općina/grad: _____

Naziv škole u kojoj radim: _____

Nastavnik sam:

- razredne nastave u centralnoj školi
- razredne nastave u područnoj školi
- predmetne nastave u osnovnoj školi
- općeobrazovnih predmeta u srednjoj školi
- stručno-teorijskih predmeta
- praktične nastave

Predmet kojim predajem (za nastavnike stručno-teorijskih predmeta i praktične nastave navesti i struku):

1. Konsultativnu nastavu realiziram na sljedeći način (označite sve što se odnosi na Vas):

- razrednici su formirali virtualne grupe i koordiniraju razmjenom nastavnih sadržaja između mene i učenika;
- administratori na nivou škole koordiniraju razmjenom nastavnih sadržaja između mene, učenika i razrednika;
- komuniciram sa učenicima bez posrednika (formirao sam vlastite grupe na nivou razreda ili odjeljenja i koristim e-mail, platformu ...)
- drugo: _____

2. Problemi sa kojima se suočavam u organizaciji konsultativne nastave (označite sve što se odnosi na Vas):

- nedostajalo mi je digitalnih znanja i vještina
- nedostatak digitalnih znanja i vještina učenika
- nedostatak tehničkih sredstava – opreme u školi
- nedostatak tehničkih sredstava – vlastite opreme
- nedostatak tehničkih sredstava – opreme učenika
- pristup internetu
- djelomično realiziranje nastavnih sadržaja iz pojedinih predmeta (npr. praktična nastava, glavni instrument u muzičkoj školi...)
- slaba zainteresiranost učenika
- drugo: _____

3. Za realizaciju konsultativne nastave koristim sljedeće platforme/aplikacije/načine komunikacije (označite sve što se odnosi na Vas):

- Viber
- Google Classroom
- E-mail
- Edmodo
- Messenger
- Zoom
- Jitsi Meet
- Webex Meet
- WhatsApp
- Skype
- Microsoft Teams

- Microsoft Office 365
- drugo: _____

4. Kako biste ocijenili svoj nivo digitalnih kompetencija za korištenje aplikacija/platformi/načina komunikacije koje koristite za konsultativnu nastavu?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

5. Konsultativnu nastavu najčešće realiziram:

- iz škole
- od kuće
- drugo: _____

6. Konsultativnu nastavu najčešće realiziram pomoću:

- računara/laptopa
- mobitela
- tableta
- drugo: _____

7. Za potrebe konsultativne nastave (označi sve što se odnosi na Vas):

- revidiram mjesečne planove rada
- prilagođavam nastavne sadržaje samostalnom učenju učenika
- biram sadržaje koje je lakše korelirati sa drugim nastavnim predmetima
- izostavljam sadržaje za koje smatram da ih učenici samostalno ne mogu savladati
- informiram učenike o ciljevima i zadacima nastave
- informiram učenike o kriterijima praćenja, vrednovanja i ocjenjivanja
- pružam učenicima povratnu informaciju o njihovim postignućima

8. Konsultativnu nastavu realiziram na sljedeći način (označite sve što se odnosi na Vas):

- snimim predavanja i prosljeđujem ih učenicima
- interaktivno komuniciram sa učenicima putem aplikacija
- upućujem učenike na sadržaje u udžbeniku putem e-maila, Vibera...
- postavljam nastavne materijale i zadatke uz korištenje aplikacija/platformi
- šaljem printane materijale učenicima
- drugo: _____

9. Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje učenika za vrijeme konsultativne nastave vršim putem (označite sve što se odnosi na Vas):

- pisanih radova
- kvizova i takmičenja
- projekata/prezentacija
- praktičnih radova
- video poziva
- audio/video snimaka
- bilješki o učenicima tokom realizacije nastave
- drugo: _____

10. Konsultativnu nastavu za učenike sa teškoćama u razvoju realiziram (označite sve što se odnosi na Vas):

- u individualnom radu sa učenikom sa teškoćama u razvoju
- u radu sa učenikom sa teškoćama u razvoju uz pomoć članova porodice
- u radu sa učenikom sa teškoćama u razvoju uz pomoć vršnjaka/drugara
- u radu sa učenikom sa teškoćama u razvoju uz pomoć stručnih saradnika
- drugo: _____
- nemam učenika sa teškoćama u razvoju

11. Posljedice konsultativne nastave na cjeloviti razvoj učenika su (označite sve sa čime se slažete):
- socijalna distanca od drugara
 - duži boravak učenika u zatvorenom prostoru
 - povećana upotreba IKT-a
 - opterećenost roditelja/staratelja školskim obavezama – „škola u kući“
 - stres kod djece i roditelja/staratelja
 - nezainteresiranost učenika za nastavu
 - otežana objektivnost ocjenjivanja učeničkih postignuća
 - drugo: _____
12. Pružam emocionalnu podršku i pomoć u učenju učenicima za vrijeme konsultativne nastave:
- uvijek
 - često
 - povremeno
13. Smatram da će se određeni nastavni sadržaji morati ponoviti/realizirati sa učenicima kada se uspostavi redovna nastava:
- da
 - djelomično
 - ne
14. Konsultativnu nastavu realiziram prema rasporedu časova:
- da
 - djelomično
 - ne
15. Smatram da konsultativna nastava osposobljava učenike za nastavak obrazovanja:
- da
 - djelomično
 - ne
16. Zadovoljan sam realizacijom konsultativne nastave:
- da
 - djelomično
 - ne
17. Smatram da je konsultativna nastava dobra i učinkovita:
- da
 - djelomično
 - ne
18. Preporuke za unapređenje konsultativne nastave (označite sve sa čime se slažete):
- propisom definirati organizaciju i realizaciju ovog načina odgojno-obrazovnog rada
 - izraditi jedinstvene platforme za online učenje na nivou Kantona
 - poboljšati internet vezu
 - opremiti škole neophodnom tehničkom opremom za online nastavu/učenje
 - organizirati kontinuirano stručno usavršavanje
 - osigurati elektronsko vođenje evidencije i dokumentacije
 - drugo: _____
19. Koliki je procent Vaših učenika koji redovno učestvuju u konsultativnoj nastavi?
- 100%
 - od 90% do 100%
 - od 80% do 90%
 - ispod 80%

20. Zadovoljan sam saradnjom sa roditeljima/starateljima:

- u potpunosti
- djelomično
- nikako

21. Kako se stručno usavršavate za korištenje IK tehnologije potrebne za realizaciju konsultativne nastave? (označite sve što se odnosi na Vas)

- u organizaciji škole
- samostalno
- putem webinara
- uz pomoć kolega
- drugo: _____

22. Potrebno mi je stručno usavršavanje za (označite sve što se odnosi na Vas):

- razumijevanje pedagoško-psiholoških karakteristika online nastave
- primjenu IK tehnologije
- prilagođavanje nastavnih sadržaja
- primjenu strategije učenja i podučavanja u online nastavi
- praćenje napredovanja, vrednovanje i ocjenjivanje učenika u online nastavi
- drugo: _____

23. Osjećam da sam prepušten sam sebi u planiranju i realizaciji konsultativne nastave:

- rijetko
- ponekad
- često

24. Kako biste ocijenili saradnju unutar Vašeg aktiva:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

25. Direktor, pomoćnik direktora i stručni saradnici pružaju mi podršku i savjete za realizaciju konsultativne nastave:

- da
- djelomično
- ne

26. Navedite dobre strane konsultativne nastave (navedite max 5).

HVALA!

UPITNIK ZA RODITELJE/STARATELJE

Poštovani,

ovaj upitnik je sačinjen u svrhu analize realizacije konsultativne nastave uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija (u daljnjem tekstu: konsultativna nastava) u osnovnim i srednjim školama u Zeničko-dobojskom kantonu. Interes djeteta nam je svima na prvom mjestu i stoga su Vaše učešće i doprinos od neprocjenjive važnosti za ishod naše analize. Molimo Vas da odgovarate na osnovu iskustva roditelja djeteta koje pohađa školu iz koje ste dobili ovaj upitnik.

Napomena: Riječi u muškom rodu odnose se i na ženski rod.

Unaprijed Vam se zahvaljujemo.

Općina/grad: _____

Škola koju pohađa moje dijete: _____

Razred koji pohađa moje dijete: _____

1. Znam koristiti platforme/aplikacije/načine komunikacije pomoću kojih moje dijete učestvuje u konsultativnoj nastavi:

- da
- djelomično
- ne

2. Smatram da su nastavni sadržaji koje nastavnici dostavljaju prilagođeni samostalnom učenju djeteta:

- da
- djelomično
- ne

3. Koliko vremena dnevno provodite u radu na zadacima sa djecom?

- do 1 sat
- od 1 do 2 sata
- od 2 do 3 sata
- 3 i više sati
- nikako
- drugo: _____

4. Zadovoljan sam načinom izvođenja konsultativne nastave:

- da
- djelomično
- ne

5. Problemi sa kojim se suočavam tokom konsultativne nastave (označite sve što se odnosi na Vas):

- nedostatak vlastitih digitalnih znanja i vještina
- nedostatak digitalnih znanja i vještina djeteta
- nedostatak tehničkih sredstava (računar, laptop...)
- pristup internetu
- slaba motiviranost djeteta
- drugo: _____

6. Za vrijeme konsultativne nastave brine me (označite sve što se odnosi na Vas):

- socijalna distanca mog djeteta od drugara
- duži boravak djeteta u zatvorenom prostoru
- povećana upotreba IKT-a
- opterećenost porodice školskim obavezama djeteta – „škola u kući“
- opterećenost djeteta školskim obavezama
- stres kod djeteta i roditelja/staratelja
- nezainteresiranost djeteta za nastavu
- ocjene

- usvajanje znanja, vještina i navika
- zdravlje djeteta
- drugo: _____

7. Primjećujem da konsultativna nastava kod djeteta izaziva stres i zabrinutost:

- nikad
- ponekad
- često

8. Konsultativnu nastavu moje dijete pohađa na sljedeći način (označite sve što se odnosi na Vas):

- nastavnici snimaju predavanja i proslijeđuju ih učenicima
- nastavnici interaktivno komuniciraju sa učenicima putem aplikacija
- nastavnici upućuju učenike na sadržaje u udžbeniku putem e-maila, Vibera...
- nastavnici postavljaju nastavne materijale i zadatke uz korištenje aplikacija/platformi
- nastavnici šalju printane materijale
- uz poštivanje rasporeda časova
- drugo: _____

9. Školske zadatke dijete radi:

- na svom računaru/laptopu
- na računaru koji dijeli sa bratom, sestrom ili roditeljima
- na telefonu iako ima računar
- na telefonu jer nema računar
- kada dođem kući jer tada ima pristup računaru/internetu
- drugo: _____

10. Koliko sati dnevno Vaše dijete ukupno provodi u učenju i praćenju konsultativne nastave?

- do 1 sat
- od 1 do 2 sata
- od 2 do 3 sata
- 3 i više sati
- nikako

11. Moje dijete radi više nego što je radilo u redovnoj nastavi:

- da
- ne
- ne mogu procijeniti

12. Moje dijete ima previše obaveza tokom konsultativne nastave:

- da
- ne
- ne mogu procijeniti

13. Volio bih da se ovakav vid nastave povremeno realizira i u drugim sličnim okolnostima (npr. loši vremenski uvjeti i sl.):

- da
- ne
- ne mogu procijeniti

14. Zadovoljan sam saradnjom sa razrednikom/nastavnicima:

- da
- djelomično
- ne

15. Moje dijete dobiva emocionalnu podršku i pomoć u učenju za vrijeme konsultativne nastave:

- uvijek
- često
- povremeno

16. Konsultativna nastava osposobljava moje dijete za nastavak obrazovanja:

- da
- djelomično
- ne
- ne mogu procijeniti

17. Preporuke za unapređenje konsultativne nastave (navedite max 5 preporuka).

HVALA!

UPITNIK ZA UČENIKE

Dragi učenici,

svima nam je važno da vam pružimo kvalitetno obrazovanje što uključuje i ovu vrstu nastave koja se trenutno realizira a koju smo nazvali konsultativna nastava uz primjenu informaciono-komunikacijskih tehnologija (u daljnjem tekstu: konsultativna nastava). Molimo vas da svako pitanje pažljivo pročitate i, na osnovu vašeg iskustva, iskreno odgovorite.

Tvoje učešće i doprinos su nam od neprocjenjive važnosti.

Napomena: Riječi u muškom rodu odnose se i na ženski rod.

Unaprijed ti se zahvaljujemo.

Općina/grad: _____

Naziv škole koju pohađam: _____

Učenik sam:

- četvrtog razreda osnovne škole
- petog razreda osnovne škole
- šestog razreda osnovne škole
- sedmog razreda osnovne škole
- osmog razreda osnovne škole
- devetog razreda osnovne škole
- prvog razreda srednje škole
- drugog razreda srednje škole
- trećeg razreda srednje škole
- četvrtog razreda srednje škole

1. Koje online aplikacije/platforme/načine komunikacije koristiš za konsultativnu nastavu? (označi sve što se odnosi na tebe)

- Viber
- Google Classroom
- E-mail
- Edmodo
- Messenger
- Zoom
- Jitsi Meet
- Webex Meet
- WhatsApp
- Skype
- Microsoft Teams
- Microsoft Office 365
- drugo: _____

2. Koliko uspješno se služiš aplikacijama/platformama/načinima komunikacije potrebnim za konsultativnu nastavu?

- neuspješno
- djelimično uspješno
- uspješno
- veoma uspješno

3. Konsultativnu nastavu najčešće pratim na:

- računaru/laptopu
- tabletu
- mobitelu
- drugo: _____

4. Prema mom mišljenju dobre strane konsultativne nastave su (označi najviše 3):
- pristup internetu i korištenje udžbenika
 - poboljšanje vještina korištenja informaciono-komunikacijskih tehnologija
 - veća saradnja sa drugarima u rješavanju školskih zadataka
 - više samostalnog učenja
 - veći osjećaj slobode
 - drugo: _____
5. Prema mom mišljenju poteškoće prisutne u konsultativnoj nastavi su (označi najviše 5):
- loša internet veza
 - dijeljenje uređaja sa nekim iz porodice
 - kratak vremenski rok za ispunjenje zadataka
 - preopterećenost sadržajima, zadacima i obavezama
 - termini održavanja konsultativne nastave
 - teško mi je učiti bez fizičkog prisustva nastavnika
 - osjećam da dodatno opterećujem roditelje konsultativnom nastavom
 - ova nastava me opterećuje i brzo se umorim
 - drugo: _____
6. Koliko vremena dnevno provodiš prateći nastavu u kontaktu sa nastavnicima?
- do 1 sat
 - od 1 do 2 sata
 - od 2 do 3 sata
 - od 3 do 4 sata
 - više od 4 sata
7. Koliko vremena dnevno u prosjeku provodiš u izradi domaće zadaće i samostalnom učenju?
- do 1 sat
 - od 1 do 2 sata
 - od 2 do 3 sata
 - od 3 do 4 sata
 - više od 4 sata
8. U konsultativnoj nastavi radim više nego što sam radio u redovnoj nastavi:
- da
 - ne
9. Zadovoljan sam ovakvim načinom izvođenja nastave:
- u potpunosti
 - djelomično
 - nikako
10. Nastavnici konsultativnu nastavu izvode na sljedeći način (označi sve što se odnosi na tebe):
- snimaju predavanja i prosljeđuju mi ih
 - interaktivno komuniciraju sa mnom putem aplikacija
 - upućuju me na sadržaje u udžbeniku putem e-maila, Vibera...
 - postavljaju nastavne materijale i zadatke uz korištenje aplikacija/platformi
 - šalju mi printane materijale
 - uz poštivanje rasporeda časova
 - drugo: _____
11. Više mi odgovara konsultativna nastava nego nastava u školi:
- u potpunosti
 - djelomično
 - nikako

12. Nastavnici vode računa o mom slobodnom vremenu tako da komuniciramo u unaprijed dogovorenim terminima:
- da
 - uglavnom da
 - uglavnom ne
 - ne
13. Nastavnici na zanimljiv i kreativan način pojašnjavaju nastavne sadržaje i zadatke sa jasnim uputstvima i dovoljno primjera:
- da
 - uglavnom da
 - uglavnom ne
 - ne
14. Zadovoljan sam povratnim informacijama koje dobijam od nastavnika nakon urađenog zadatka:
- da
 - uglavnom da
 - uglavnom ne
 - ne
15. Zadovoljan sam načinom na koji me nastavnici ocjenjuju:
- da
 - uglavnom da
 - uglavnom ne
 - ne
16. Postoje li nastavnici čija je konsultativna nastava uvijek nezanimljiva?
- da
 - ne
17. U slučaju poteškoće prilikom izvršavanja školskih obaveza najčešće tražim pomoć:
- nastavnika
 - drugara
 - roditelja ili nekog drugog člana porodice
 - nekog drugog: _____
18. Trenutno me najviše brine (označi najviše 5):
- usvajanje nastavnih sadržaja
 - ocjene
 - opterećenost školskim obavezama
 - nedostatak druženja
 - boravak u zatvorenom prostoru
 - povećana upotreba računara/mobitela/interneta
 - zdravlje porodice
 - drugo: _____
19. Osjećam se zabrinuto i pod stresom sam zbog trenutne situacije:
- nikad
 - rijetko
 - ponekad
 - često
20. Za vrijeme trajanja pandemije corona virusa, slobodno vrijeme najčešće provodim na sljedeći način (označi max 2 načina):
- na internetu
 - u gledanju TV-a
 - u kreativnim aktivnostima (čitanje, pisanje, crtanje...)

- u fizičkim aktivnostima
- u druženju sa porodicom

21. Smatram da su nastavni sadržaji koji mi nastavnici dostavljaju obimni i zahtjevni:

- da
- djelomično
- ne

22. Volio bih da se ovakav vid nastave povremeno realizira i u drugim okolnostima (npr. loši vremenski uvjeti i sl.):

- da
- ne
- ne znam

23. Iz škole dobijam potrebnu emocionalnu podršku i pomoć u učenju:

- uvijek
- često
- povremeno

24. Smatram da me konsultativna nastava osposobljava za nastavak obrazovanja:

- da
- djelomično
- ne

25. Kako bi ocijenio svoj trud i rad tokom konsultativne nastave:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

HVALA!